

3192

Էդուարդ Մկալյանի
Հոգիանկեն Բարսեղյան

Հայոց Լեզու

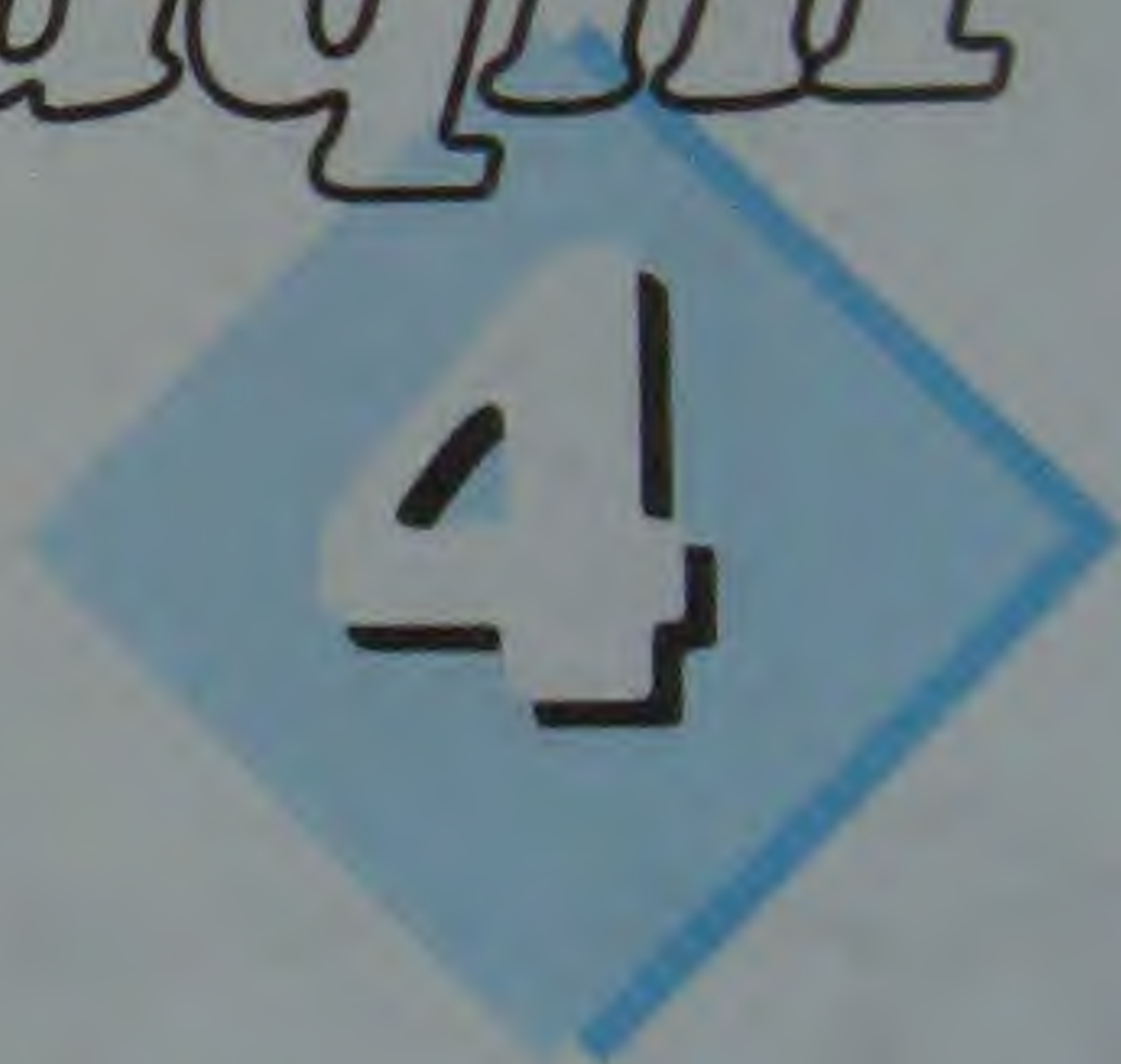
4

«ԼՈՒՅՍ» ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

491.99-8
4-44

Էպոսայն Սոսոյան
Հովհաննէս Բարսեղյան

Հայնգ Լեզու

Երևան «Լույս» 2002

2002

ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ Է ՀՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՂՄԻՑ ՈՐՊԵՍ ՀԱՆՐԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՅԻ ԴԱՄԱԳԻՐՔ

Հայոց լեզվի դպրոցական դասագրքերի հեղինակային համախմբի
գլխավոր ղեկավար՝ ակադեմիկոս Ս.Աբրահամյան

Ա 43060200 (05) 2002
702 (01) 02

ISBN 5-545-01443-8

© «Լույս» հրատարակչություն, 2002
© Է. Աղայան, Հ. Բարսեղյան, 2002

2003

776-2003

95536-42

Մայրենի՛ լեզու , մայրենի՛ քարքառ,
Ախորժ, ընտանի իմ հոգու համար.
Առաջին դու խոսք, ականջիս հասած,
Դու սիրո քաղցրիկ առաջին հոդված,
Մանկական լեզվիս թոթովանք տկար,
Ննչում ես իմ մեջ դու միշտ անդադար...

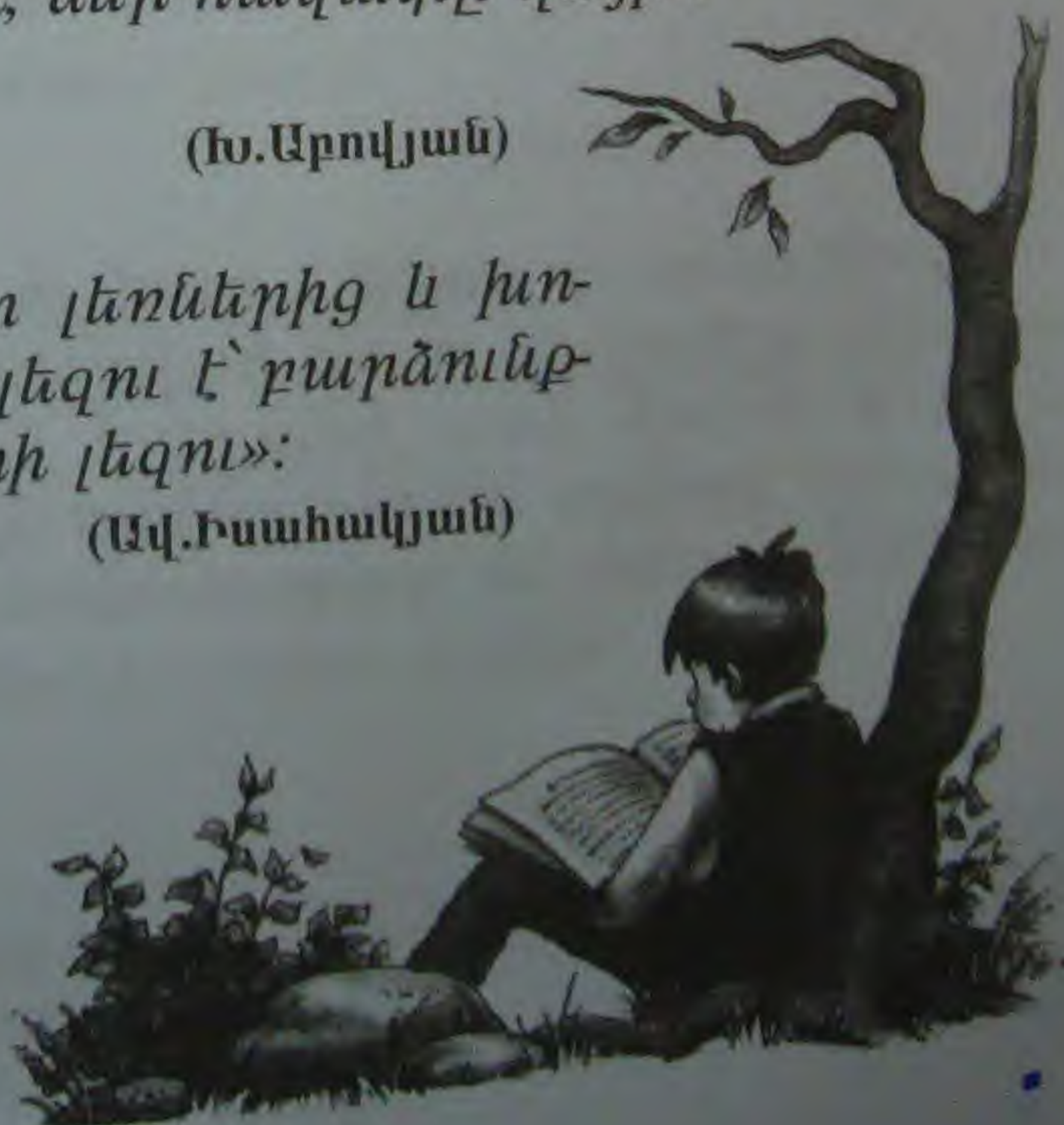
(Սյր.Նազարյանց)

«Ա՛խ, լեզուն, լեզուն. լեզուն որ չլինի, մարդ
ինչի՞ նման կլինի: Մեկ ազգի պահողը, իրար
հետ միացնողը լեզուն է ու հավասար: Լեզուդ
փոխի՛ր, հավասարդ ուրացի՛ր, էլ ինչո՞վ կարես
ասել, թե ո՛ր ազգիցն ես... Ձե՛զ եմ ասում՝ ձե՛զ,
հայոց նորահաս երիտասարդք՝ ձեր անունին
մեռնե՛մ, ձեր արևին դուրքա՛ն, քաար լեզու
սովորեցե՛ք, ձեր լեզուն, ձեր հավասարը դայիմ
բռնեցե՛ք»:

(Խ.Արովյան)

«Մեր լեզուն քարձր լեռներից և խո-
րունկ ձորերից ծնած լեզու է՝ քարձունք-
ների և խորությունների լեզու»:

(Ավ.Իսահակյան)

Խոսե՛լ տղաս, խոսե՛լ անվերջ մեր լեզուն,
Այսպես հպարտ և երկյուղով սրբազան...

(Մուշեղ Իշխան)

- Լսի՛ր որդի՛ս, պատգամ որպես
Սիրող քո մոր խո՛սքը սրտանց,
Այսօրվանից հանձնում եմ քեզ
Տայոց լեզուն հազարազանձ:

.....
Պահի՛ր նրան քարձր ու վճիտ,
Արարարի սուրբ ձյունի պես,
Պահի՛ր նրան սրտիդ մոտիկ՝
Քո պապերի աճյունի պես,
Ու ստիսի զարկիցը սև
Դու պաշտպանի՛ր կրծքով նրան,
Ինչպես մո՛րդ կպաշտպանես,
Թե սո՛ւր քաշեն մորդ վրա:
Ու տե՛ս, որդի՛ս, ուր էլ լինես,
Այս լուսնի տակ ուր էլ գնաս,
Թե մորդ անգամ մտքից հանես,
Քո մայր լեզուն չմոռանաս...

(Ս.Կապուտիկյան)

«Լեզուն իրոք մի գանձ է, որին չի կարող փոխարինել աշխարհի ոչ մի հարստություն... Իր մայրենի լեզուն վատ իմացողը կես մարդ է, չիմացողը՝ թշվառ, ծառից ընկած մի տերև, որ տարվում է ամեն մի պատահական քամուց...»:

(Սպ.Զորյան)

3-րդ դասարանուիս մեծած ՇԱՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՈՐԱՅՈՒՄ

1. ԽՈՍՔ ԵՎ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

*Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ փոքրին:
Պարանի երկարն է լավ, խոսքի՝
կարճը:*

(Ժողովրդական)

Մարդիկ իրենց մտածածը ուրիշին հաղորդում են լեզվով: Մտածածը ուրիշին հաղորդել նշանակում է նրա հետ խոսել, նրան մի **խոսք** ասել: Մերձավորների հետ մենք խոսում ենք բանավոր, իսկ հեռավորների հետ՝ գրավոր: Ուստի մեր խոսքը լինում է **բանավոր** կամ **գրավոր**:

Խոսքը կազմված է մտքերից: Եթե խոսողն իր խոսակցին շատ բան ունի ասելու, նրա խոսքը ընդարձակ կամ երկար է լինում: Երկար խոսքը պարունակում է մի բանի, հաճախ բազմաթիվ մտքեր:

Օրինակ՝

Օրն է կարճանում:

Ծառն է մերկանում:

Անձրև է մաղում:

Քամի է խաղում:

– Այդ ե՛րբ է լինում:

(ՂԱՊԱՅԱՆ)

Այս խոսքը պարունակում է հինգ առանձին մտքեր:

Եթե խոսողը քիչ բան ունի ասելու, նրա խոսքը համառոտ կամ կարճ է լինում: Ամենակարճ խոսքը մեկ առանձին միտք է:

Օրինակ՝

Աշխատողը սոված չի մնա:

2. ԽԶԵԿԵ՛Ց

Բառերով արտահայտված յուրաքանչյուր առանձին միտք կոչվում է նախադասություն:

3-րդ դասարանուից սեփական ճարտչոիտսկան ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՈՐԱՅՈՒՄ

1. ԽՈՍՔ ԵՎ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

*Խոսքը՝ մեծին, ջուրը՝ փոքրին:
Պարանի երկարն է լավ, խոսքի՝
կարճը:*

(Ժողովրդական)

Մարդիկ իրենց մտածածը ուրիշին հաղորդում են լեզվով: Մտածածը ուրիշին հաղորդել նշանակում է նրա հետ խոսել, նրան մի **խոսք** ասել: Մերձավորների հետ մենք խոսում ենք բանավոր, իսկ հեռավորների հետ՝ գրավոր: Ուստի մեր խոսքը լինում է **բանավոր** կամ **գրավոր**:

Խոսքը կազմված է մտքերից: Եթե խոսողն իր խոսակցին շատ բան ունի ասելու, նրա խոսքը ընդարձակ կամ երկար է լինում: Երկար խոսքը պարունակում է մի բանի, հաճախ բազմաթիվ մտքեր:

Օրինակ՝

Օրն է կարճանում:

Ծառն է մերկանում:

Անձրև է մաղում:

Քամի է խաղում:

– Այդ ե՞րբ է լինում:

(Ղ.Աղայան)

Այս խոսքը պարունակում է հինգ առանձին մտքեր:

Եթե խոսողը քիչ բան ունի ասելու, նրա խոսքը համառոտ կամ կարճ է լինում: Ամենակարճ խոսքը մեկ առանձին միտք է:

Օրինակ՝

Աշխատողը սոված չի մնա:

2 իշտեցե՛ք:

Բառերով արտահայտված յուրաքանչյուր առանձին միտք կոչվում է նախադասություն:

Յուրաքանչյուր նախադասության վերջում դրվում է վերջակետ:
Յուրաքանչյուր նոր նախադասություն սկսվում է մեծատառով:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1

Կարդացե՛ք, նախադասություններն իրարից անջատեցե՛ք ձայնի իջեցմամբ և որոշ դադարով:

Դուռը կամաց բացվեց: Ամբողջ դասարանը ուշադրությունից քարացավ:
Դռան մեջ երևաց գրքերով լի մի պայուսակ: Նեպո առաջ ձգվեց գգգգված
մազերով մի գլուխ: Աշակերտները միաձայն փոթկացին:

– Ներս եկ, – գայրացկուր ասաց ուսուցչուհին:

Ուշացածը ներս մտավ: Զգուշությամբ ծածկեց դուռը: Ապա շրջվեց և
անշփոթ նստեց առաջին շարքի երրորդ ազատ նստարանին: Դասարանում
նորից լռություն տիրեց:

Դասից ուշացողը դարձյալ Գևորգն էր:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2

Վերևի բնագրին վերնագիր դրե՛ք և բանավոր բացատրեցե՛ք, թե ինչու՛ եք այդպես վերնագրել:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3

*Արտագրեցե՛ք և յուրաքանչյուր նախադասու-
թյան վերջում դրե՛ք վերջակետ:*

Այսպեղ արդեն անձրևը հեղհեղաբե դադարեց քամին սկսեց երկնքի վրա
կուտակված ամպերը ցրել փեղ-փեղ երևաց և պայծառ կապույտակ երկինքը
արևի ճառագայթները, ամպերի արանքից շեղակի թափանցելով,
ոսկեգոծեցին լվացված լեռներն ու սարերը լեռների բարձրությունների վրա
հրաշալի ծիածանը իր կամարը կապեց:

(Վրթ. Փափագյան)

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4

*Նշելով բառախմբերով կազմեցե՛ք նախա-
դասություններ.*

1. կենտրոնական, խմբեր, հրապարակ, շփապել, էին, աշակերտներ, դեպի.
2. ճախրել, թռչուններ, թուփ, ուրախ-ուրախ, մի, դեպի, մյուսը, էին.
3. Մասիս, արև, սպիտակափառ, ճառագայթներ, գագաթ, ներքո, փայլել,
էր:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Նկարին վերնագիր դրե՛ք և համառոտ նկարագրեցե՛ք բնության այդ երևույթը (փոթորիկ, ձյուն, փարօր, գարուն):

2. ՊԱՐԶ ԵՎ ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

2 խոչընդոտ

Մեկ առանձին միջք արտահայտող նախադասությունը պարզ նախադասություն է:

Երկու և ավելի միջքեր միասնաբար արտահայտող նախադասությունը բարդ նախադասություն է:

ՊԱՐԶ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Նավթի լճակը բռնկվեց: Կրակն անմիջապես լափեց ամեն ինչ:

ԲԱՐԴ

ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Նավթի լճակը բռնկվեց, և կրակն անմիջապես լափեց ամեն ինչ:

2. Արամը դասի չի եկել: Նա հիվանդ է:

3. Դպրոցը մի բարձրահարկ շինություն էր: Նա աչքի էր ընկնում գյուղի բոլոր կողմերից:

4. Էլեկտրական լույսերը վառվեցին: Փողոցը լուսավորվեց: Երթևեկությունն աշխուժացավ:

2. Արամը դասի չի եկել, որովհետև հիվանդ է:

3. Դպրոցը մի բարձրահարկ շինություն էր, որ աչքի էր ընկնում գյուղի բոլոր կողմերից:

4. Էլեկտրական լույսերը վառվեցին, փողոցը լուսավորվեց, և երթևեկությունն աշխուժացավ:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Կարդացե՛ք և գտե՛ք պարզ նախադասությունները:

Նայերենի մեր ուսուցիչն էր արժանահիշատակ Անյոն Մալաթիա Գարագաշյանը: Մենք կարճ բառով նրան կոչում էինք Գարագաշ Էֆենդի: Գարագաշը Վիեննայի Մխիթարյան միաբաններից էր: Նա ոսկեդարյան հայերենի գյուրի առաջին հեղինակներից էր... Գրաբարը գիտեր այնպես, ինչպես ոչ ոք չգիտեր... Զառամյալ ծերունի էր, բայց դեռ ուշքը, միտքը վրան էր: Անսահման բարի՝ սովորեցնում էր ոչ թե իբրև ուսուցիչ, այլ իբրև ընկեր: Դասի ժամանակ բոլորիս հավաքում էր գլխին և այնպես պարապում: Զափազանց միամիտ էր: Մի օր իր ձախ կողմը կանգնած աշակերտներից մեկը Գարագաշի ականջին փսփսաց, թե աջ կողքին կանգնած աշակերտը գող է: Գարագաշը վախենալով նայեց նրան և ժամացույցը աջ գրպանից հանելով՝ դրեց ձախ գրպանը:

.

Ամենամեծ երախտագիտությամբ պետք է հիշեմ Եղիա Տեմիրճիպաշյանին: Նա մեր մի խումբ առարկաների ուսուցիչն էր: Պարապում էր եռանդով և հուզմունքով: ... Նա մեր մեջ սեր զարթեցրեց դեպի Արևելքը, մանավանդ դեպի Նոդկասարանը, որ ինքը պաշտում էր: Շատ գրքեր է փվել ինձ կարդալու:

(Նր.Աճառյան)

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Գրեցե՛ք շարադրություն՝ «Իմ առաջին ուսուցիչը» կամ «Իմ առաջին ուսուցչուհին» վերնագրով: Որոշեցե՛ք, թե քանի՞ պարզ և քանի՞ բարդ նախադասություն ևք գործածել ձեր շարադրության մեջ:

3. ՊԱՐԶ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆ

Պարզ նախադասությունները լինում են երկու տեսակ՝ պարզ համառոտ և պարզ ընդարձակ:

2 *բռնեմք*

Միայն ենթակայից և ստորոգյալից կազմված նախադասությունը կոչվում է պարզ համառոտ նախադասություն:

Ենթակա, ստորոգյալ և լրացում ունեցող նախադասությունը կոչվում է պարզ ընդարձակ նախադասություն:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

8

Կարդացե՛ք և գրե՛ք պարզ համառոտ նախադասություններ:

Նարձակումը շարունակվում էր: Ծիսի հետ ձորակում նստել էր ծանր խանձահույրը: Այսօր մարտն է: Մկսվել է ձնհալը: Նալվում է դաշտերի ձյունը: Առվակներ են հոսում: Լսվում է ջրերի մեղմ կարկաչը: Նարթությունները շողշողում են արևի տակ: Անցել է երկուս ու կես ամիս: Երկուս ու կես ամիս շարունակ ես մտածում էի այն կնոջ մասին, որ մեր առաջ դուրս եկավ կռվի օրը: Ես որոնում էի նրան ու չէի գտնում: Բայց նախազգացումն ասում էր, որ մենք կհանդիպենք մի օր: Եվ հանդիպեցինք:

(Նր.Քոչար)

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

9

Գրե՛ք նախորդ վարժության բնագրի պարզ ընդարձակ նախադասություններ: Արտագրե՛ք և բանավոր որոշեցե՛ք ենթակային և ստորոգյալին լրացնող բառերը կամ լրացումները:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

10

Նորից կարդացե՛ք (վարժ. 8) բնագիրը և համապատասխան վերնագիր դրեք: Բացատրեցե՛ք, թե ինչու՝ եթե այդպես վերնագրեի:

4. ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ԳԼԽԱՎՈՐ ԵՎ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐ

Ենթական ու ստորոգյալը նախադասության գլխավոր անդամներն են:

Ենթական պարասխանում է *ո՞վ, ովքե՞ր, ի՞նչ, ինչե՞ր (փ՞նչը, ինչե՞րը)* հարցերին:

Ստորոգյալը պարասխանում է *ի՞նչ է անում, ի՞նչ է լինում* կամ *ի՞նչ են անում, ի՞նչ են լինում* հարցերին:

Եթե ստորոգյալը ներկա ժամանակում կապարվող գործողություն է ցույց տալիս, *հարցը ներկա ժամանակով է տրվում*:

Եթե ստորոգյալը անցյալ ժամանակում կապարված գործողություն է ցույց տալիս, *հարցը անցյալ ժամանակով է տրվում*, եթե ապառնի՝ *ապառնի*:

Օրինակ՝

Շուշանիկը *կարդում է* (ներկա):

Շուշանիկը *ի՞նչ է անում* (ներկա):

Շուշանիկը *կարդացել է* (անցյալ):

Շուշանիկը *ի՞նչ է արել* (անցյալ):

Շուշանիկը *կարդալու է* (ապառնի):

Շուշանիկը *ի՞նչ է անելու* (ապառնի):

Չ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

11

Տրված նախադասությունների մեջ կետերի փոխարեն ավելացրե՛ք ստորոգյալները:

Տաթևիկը կարմիր կակաջների մի փունջ ... և ... Լիլիթին:

Աղջիկը խոշոր ու սևորակ աչքեր ...:

Մարդկային երթը ... դեպի ուխտապրեղի դարձած Ծիծեռնակաբերդի բարձունքը, որի կապարին ... միլիոնավոր հայ նահապակների հիշատակին կառուցված հուշարձան կոթողը:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 12

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք բնագիր և հեղինակ գոյականները գործածեցե՛ք նախադասությունների մեջ որպես ենթականեր. կարկաչուն, հովիտ, մայր ու աղջիկ, հայր ու որդի, բերքահավաք:

Մոխրեցե՛ք և քաների նշանակություններ.

ուխտապետի
նահապակ	– ուխտի գնալու տեղ՝ վայր, սրբավայր
– 1. հավայրի պաշտպանության համար գոհված
մարդ.
2. որևէ գաղափարի, գործի համար գոհված
մարդ
կոթող	– 1. քարե սյունաձև հուշարձան.
2. ճարտարապետական հոյաշեն կառուցվածք

Նախադասության ենթական և ստորոգյալը համաձայնում են թվով և դեմքով: Բազմակի ենթակաների հետ ստորոգյալը դրվում է հոգնակի թվով:

Օրինակ՝

*Ես սովորում եմ: Մենք սովորում ենք:
Դու կարդում ես: Դուք կարդում եք:
Նա՝ Գրիգորը, աշխատում է:
Վահեն, Արամն ու Նասմիկը աշխատում են:*

Բացի ենթակայից և ստորոգյալից, նախադասության մյուս անդամները լրացումներ կամ երկրորդական անդամներ են:

Նախադասության երկրորդական անդամները պարասխանում են **ո՞ր, ինչպիսի՞, ու՞մ, քանի՞, ու՞ր, ե՞րբ, որտե՞ղ** և այլ հարցերի:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

13

Ստորոգյալներին ավելացրե՛ք լրացումներ՝ օգտվելով փակագծերում տրված բառացանկից:

Նեծյալները ... առաջ էին գնում դեպի դաշտավայրը: Աղջամուղջը ... ցրվում էր: ... սկսվեց գարնանային առավոտը Արարաբյան դաշտավայրում: Մասիսների գագաթները ... շիկնեցին: Դաշտավայրը ... դիմավորում էր պայծառ օրվան:

(հերգհերե, դանդաղընթաց, արագ, կամաց-կամաց, հանդիսավոր, աստիճանաբար, միանգամից, հյուրընկալ դռները բացելով):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

14

Որոշեցե՛ք (բանավոր) նախադասությունների գլխավոր և երկրորդական անդամները:

Անբառում դեռ լույս կա: Օդը մաքուր է ու թափանցիկ: Թռչունները շարախոսում են, իսկ փարթամ կանաչը շողում է զմրուխտի փայլով:

Բայց ահա անբառը հերգհերե մթնում է: Ծառերը միախառնվում են մի մեծ, սև զանգվածի: Կապույտ երկնքում երկջուրորեն դուրս են գալիս առաջին աստղերը: Շուրջով անբառի բոլոր բնակիչները քնում են:

Մոխրեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

- զմբուխար – վառ կանաչ գույնի թափանցիկ թանկագին քար
երկչություն – երկչույ՝ վախկոյր կերպով

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15 Ավելացրե՛ք տրված նախադասությունների
անդամների թիվը՝ զործածելով փակագծերում
տրված բառերը:

Սարերի լանջերին տարածվել է գյուղը:

(բարդիներ, այգիներ, կապույտ, կանաչ, սլացիկ, շրջապարված)

Ներքևում փռված են արտերը:

(դեղին, գյուղ, հասուն)

Նասկերը փարվում են իրար, օրորվում:

(փարթամ, մեղմորեն, ոսկի)

Մոխրեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

- սլացիկ – 1. դեպի վեր ձգված ու գեղեցիկ, բարեկազմ.
2. սրբնթաց, արագընթաց
- փարթամ – 1. լավ տնած, զարգացած, սաղարթախիտ
(բույս). 2. պարարտ, գեղ. 3. առատ, ճոխ
- փարվել – 1. սիրով փաթաթվել՝ գրկել մեկին. 2. ամուսն
կապել, ապավինել

Էջեցե՛ք.

Նախադասություններն ըստ երանգի լինում են՝
պարմողական, հարցական, բացականչական և հրա-
մայական:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16 Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
կերպարական նշանները:

Մի փոքրիկ ծաղկոցում Արեգը գտավ մի բարացած մարդու կենդանի
գլուխ:

- Ով ես դու, ով մարդ, – հարցրեց Արեգը:
- Ջուր... ջուր... – պարասխանեց գլուխը՝ հագիվ կարողանալով խոսել:
- Ջուր ես ուզում:
- Ջուր... ջուր... փուր... փուր...

Արեգը հանեց անմահական ջրի շիշը և նրանից մի քանի կաթիլ կաթեցրեց կիսարձանի բերանը:

Կիսարձանը կենդանացավ և սկսեց քայլել, առաջ մի փոքր դանդաղ, հետո ավելի շուր-շուր և սկսեց փախչել՝ իր հետևից կանչելով Արեգին.

- Փախիր, փախիր, որդիս, եկ իմ հետևից:

(ԴԱՊԱՅԱՆ)

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք բնագիր՝ «Բացարժան» վերնագրով՝ գործածելով հարցական, հրամայական, բացականչական և պարմոդական նախադասություններ:

ա) Նիշեցե՛ք, թե ի՞նչ կերպադրական նշաններ ենք օգտագործում և ինչպե՞ս ենք գրում երկու մարդկանց գրույցը:

բ) Բանավոր որոշեցե՛ք, թե ի՞նչ երանգի նախադասություններից է կազմված ձեր արտագրած հատվածը (վարժ 16):

5. ԿՈՉԱԿԱՆ

Վահի՛կ, զանգը հնչել է:

Այս նախադասությունը կազմված է **զանգը** ենթակայից և **հնչել է** ստորոգյալից: **Վահիկ** բառը նախադասության անդամ չէ: Նա այն անձն է, ում դիմում կամ իր խոսքն է ուղղում խոսողը:

Տարագա՛յր դպրոց, կարոտել եմ քեզ:

Այս նախադասության մեջ **կարոտել եմ** ստորոգյալ է, **քեզ** լրացում է: **Տարագայր** բառը լրացնում է **դպրոց** բառին, իսկ **դպրոց** բառը նախադասության անդամ չէ և ցույց է տալիս այն առարկան, ում դիմում կամ իր խոսքն է ուղղում խոսողը:

Այն բառը, որը ցույց է տալիս, թե ու՛մ է ուղղված խոսքը, կոչվում է կոչական:

Մեր բերած օրինակներում **Վահիկ, դպրոց** բառերը կոչականներ են:

Կոչականի վերջին վանկի ձայնավորի վրա դրվում է շեշտ ('):

Կոչականը նախադասության անդամներից անջատվում է ստորակետով: Եթե կոչականն ընկած է նախադասության սկզբում, ստորակետը դրվում է նրանից հետո:

Օրինակ՝

Նրա՛նւր, փոթորկի ժամին ծովում չեմ լողա:

Եթե կոչականն ընկած է նախադասության վերջում, ստորակետը դրվում է նրանից առաջ:

Օրինակ՝

Փոթորկի ժամին ծովում չեմ լողա, Նրա՛նւր:

Եթե կոչականն ընկած է նախադասության անդամների միջև, սպորա-
կեպ է դրվում նրանից և՛ առաջ, և՛ հետո:

Օրինակ՝

Փոթորկի ժամին, հրա՛նդ, ծովում չեն լողա:

Եթե կոչականն սկզբից ունի շեշտված լրացում, ապա ինքը շեշտ չի
սրանում:

Օրինակ՝

Միրու՛ն աղջիկ, ի՛նչ ես լալիս:

*Վայ, խելա՛ռ Դավիթ, շաղգամի տեղակ
Դու կրա՛կ ուրեւ, ցա՛լ ուրեւ, աւաւ:*

(Նովհ.Թումանյան)

չ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

19

Ա. Կարդացե՛ք և գրե՛ք կոչականները:

*Բ. Բացատրեցե՛ք այդ կոչականների հետ գոր-
ծածված կերատիրությունը:*

ԵՍ ԷԼԻ ԿԳԱՄ

Ես կռիվ կերթամ մութ մրրիկի պես,
Բայց, ի՛մ ծաղիկներ, ես էլի կգամ:
Կշոգեմ այնպեղ, կկարոտեմ ձեզ,
Իմ պահ աղբյուրներ, ես էլի կգամ:
Միայն թե դուք կուշտ ու խաղաղ մնաք,
Իմ լավ բալիկներ, ես էլի կգամ:
Ճիվաղ՝ թշնամուն կառնեմ ոտքիս տակ,
Սրտի՛ս ծաղիկներ, ես էլի կգամ:

(Նովհ.Շիրազ)

չ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

20

*Արտագրեցե՛ք՝ լրացնելով բաց թողնված
կերատիրական նշանները:*

Նեյ պարոններ ականջ արեք
Թափառական աշուղին
Միրուն փկնայք ջահել փղերք
Լավ ուշ դրեք իմ խաղին

(Նովհ.Թումանյան)

1 *նիվաղ* - դե, հրեշ, գազան

6. ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՎ ԱՆՈՒՂՂԱԿԻ ԽՈՍՔ

Նովիսանենա Թումանյանն ասել է. «Արևի նման նայեցեք աշխարհին»:

Այս օրինակում հեղինակը Թումանյանի միտքը ոչ թե իր բառերով է պարսմում, այլ մեջ է բերում ուղղակի, անփոփոխ:

Ուղղակի, անփոփոխ մեջ բերված խոսքը կոչվում է ուղղակի խոսք:

1. Ուղղակի խոսքն առնվում է չակերտների մեջ և սկսվում է մեծա-
պատով:

ա) Երբ ուղղակի խոսքը դրված է հեղինակի խոսքից հետո, չակերտից
առաջ դրվում է միջակետ:

Օրինակ՝

Կոմիտասն ասել է. «Ժողովուրդն է ամենա-
մեծ սրեղծագործողը, գնացե՛ք և սովորեցե՛ք
նրանից»:

բ) Երբ ուղղակի խոսքը դրված է հեղինակի խոսքից առաջ, չակերտից
հետո դրվում է սպորակետ-գիծ:

Օրինակ՝

«Ժողովուրդն է ամենամեծ սրեղծագործո-
ղը, գնացե՛ք և սովորեցե՛ք նրանից», – ասել է
Կոմիտասը:

գ) Երբ հեղինակի խոսքն ընկած է ուղղակի խոսքի մեջ, նրանից առաջ և
հետո դրվում է սպորակետ-գիծ:

Օրինակ՝

«Ժողովուրդն է ամենամեծ սրեղծագործո-
ղը, – ասել է Կոմիտասը, – գնացե՛ք և սովո-
րեցե՛ք նրանից»:

2. Զրույցի ձևով մեջ բերված իրար հաջորդող ուղղակի խոսքերը գրվում են նոր փողից, առանց չափերսի: Տողի սկզբում դրվում է գիծ:

Օրինակ՝

– Սասուն իմ երկիրն է ու իմն էլ կմնա: Իմ հողն է ու իմն էլ կմնա: ... Քարերին արյուն լերդացավ, գերին մաղձուրվեց, բայց էլի կա-
սեմ՝ Սասուն իմ արտիկն է, իմ աղոթքը առա-
վուրվա ու գիշերվա երազն է, Արորի՛կ:

– Լսում եմ, պա՛պ:

Ես նստած էի քարին՝ հայացքիս տակ հոր-
թերի նախիրը:

(Գևորգ Նախորյան)

3. Երբ հեղինակի խոսքից հետո բերված ուղղակի խոսքը շար կարճ է, գրվում է առանց չափերսների, փոքրատառով և հեղինակի խոսքից անջարվում է բութով:

Օրինակ՝

Ես առաջի՝ նե՛րս եկ: Վահրամը ներս գալու
փոխարեն պարասխառնեց՝ շնորհակալ եմ:

Ուրիշի խոսքը կարելի է մեջ բերել նաև պարամոդաբար, այսինքն՝ սեփական բառերով վերապարմելով:

Օրինակ՝

Փոխանակ ասելու՝ Արամն առաջ. «Ես վաղը
մեկնում եմ Օդեսա», կարելի է ասել՝ Արամն ա-
ռաջ, որ ինքը վաղը մեկնում է Օդեսա: Ինքը
վաղը մեկնում է Օդեսա ուրիշի խոսքը այս դեպ-
քում մեջ է բերված պարամոդաբար, այն ուրիշի անուղ-
ղակի խոսք է:

Պարամոդաբար, ոչ բառացի մեջ բերված խոսքը կոչվում է անուղղակի խոսք:

ՄՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22

*Ա. Կարդացե՛ք և գրե՛ք ուղղակի խոսքերը:
Բ. Բացատրեցե՛ք այս պատմվածքում հան-
դիսող ուղղակի խոսքերի կերատիրությունը:*

Գարնանային մի սիրուն առավոտ արևը բարձրացավ ու ասաց ասար-
ղերին. «Դե՛, սիրուն ասարղիկներ, երկնքի՛ ճրագներ, հիմա գնացե՛ք գիշերը
եկե՛ք»:

Ապա դարձավ ծաղիկներին ու թռչուններին. «Զարթնեցե՛ք, ծաղիկներ,
զարթնեցե՛ք, թռչուններ»:

Եվ զարթնեցին բոլոր ծաղիկները, բոլոր թռչունները:

– Ես պիտի երգեմ, – ասաց արքույտը:

– Ես պիտի ծաղկեմ, – ասաց վարդը:

– Իսկ ես ի՞նչ պիտի անեմ, չջրե՛մ երկիրը, – ասաց մութ ամպիկը:

Արևը պատասխանեց. «Թող երգի՛ արքույտը, թող բացվի՛ վարդը, իսկ
մութ ամպիկը թող գնա-հեռանա՛»:

Ծաղիկները բացվեցին, թռչունները երգեցին, երեխաներն էլ զարթնեցին
և սկսեցին երգել արևի երգը:

«Արև՛, արև՛, ե՛կ, ե՛կ,

Զիզի քարին վե՛ր եկ...
Կարմիր արև, ե՛կ, ե՛կ,

Նախշուն քարին վե՛ր եկ»:

(ՆԱՊԱՅԱՆ)

ՄՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 23

*Գրե՛ք նախորդ պատմվածքում գործածված
կոչականները և բացատրեցե՛ք դրանց կերա-
տիրությունը:*

ՄՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 24

*Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով ուղղակի խոս-
քի հեղի կապված կերատիրական նշանները:*

1. Ու ծառաները գառն ու աղջկան
Առնում են, բերում պալատն արքայի:
Ո՛վ ես դու, սիրո՛ւն, հարցնում է արքան,
Անբան գառան հեղ ի՞նչ ես ման գալի:
(Նովի.Թումանյան)

2. Թռռնիկս լոկ իր փայտե ձին գիտեր,
Բայց կենդանի ձի չէր տեսել նա դեռ,

Մի օր ձի փետավ, խտրական մի ձի,
 Այս ինչ է, սրամիկ, հարցրեց զարմացած:
 Չի է, ստացի:
 Աչքերը նրա հանկարծ չովեցին,
 Երկար ժամանակ դիպում էր նա ձին,
 Չէր խոսում, լուռ էր:
 Նեպո առարկեց,
 Իսկի էլ ձի չէ, քա անիվները,
 Անիվներն ո՞ր են:

(Սամվել Գրիգորյան)

Չարդա՛ն և հիշի՛ր

1. Շա՛ւր կարդա: Ուշադրությամբ կարդացած գիրքը լեզվի անփոխարինելի դաս է:
2. Կարդայիս աշխարհի՛ր հիշել՝ նոր հանդիպած բառերը:
3. Երբ շարադրություն կամ նամակ ես գրում, աշխարհի՛ր ընտրել ամենանհշտ և դիպուկ բառերը, որպեսզի ընթերցողը պարզ հասկանա, թե ի՛նչ ես ուզում ասել:
4. Գործածի՛ր միայն այն բառերը, որոնց իմաստը թեզ ամբողջովին հասկանալի է:
5. Խուսափի՛ր խոսքիդ մեջ ավելորդ բառեր գործածելուց. «հասկանու՞մ ես», «ուրեմն», «այսպես ասած», «մի խոսքով» և այլն:
6. Խոսքդ մի՛ աղավաղիր ռեալիստներից լսած անմիտ արտահայտություններով («փսիխ», «կլլա» և այլն):
7. Առանց անհրաժեշտության մի՛ օգտագործիր օտարազգի բառեր, եթե դրանց նշանակությամբ թո մայրենի լեզվում բառեր կան:
8. Խոսքի մեջ նույնպես պետք է թաղարավարի լինել:
9. Նարգի՛ր խոսակցիդ: Արհամարհական կամ ծաղրական կերպով մի՛ վիրավորիր նրան:
10. Որևէ բան բացատրելիս մի՛ դիմիր ձևերի օգնությանը: Ամեն փեռակի միտք հեշտ ու հանգիստ կարելի է արտահայտել բառերով:

(Ա. Դորոխով)

Ա. ՀԱՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. ԼԵԶՎԻ ՀԱՉՅՈՒՆՆԵՐԸ

Նախադասությունները կազմված են բառերից, իսկ բառերը՝ հնչյուններից: Օրինակ՝ **Գարունը բացվեց** նախադասությունը կազմված է երկու բառից՝ **գարուն**, **բացվեց**: Իրենց հերթին այդ բառերն էլ կազմված են **գ, ա, ր, ու, ն** և **բ, ա, ց, վ, ե, ց** հնչյուններից: Հնչյուններն արտասանվում են և լսվում. նրանք բառեր կազմող անբաժանելի ձայներ են:

Բառերի անբաժանելի ձայնային միավորները կոչվում են հնչյուններ:

Հնչյուններն, առանձին վերցրած, իմաստ չեն արտահայտում, բայց իրար հետ միանալով կազմում են բառեր, որոնք իմաստ ունեն:

Օրինակ՝

Ա, տ, մ հնչյուններ են. դրանցից ոչ մեկը, առանձին վերցրած, իմաստ չունի, բայց դրանցով կազմված **մատ, տառ** բառերից յուրաքանչյուրը մի իմաստ ունի:

Լեզվի հնչյունների ուսումնասիրությամբ զբաղվում է հնչյունաբանությունը:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1

Որոշեցե՛ք, թե՞ հետևյալ բառերից յուրաքանչյուրը քանի՞ հնչյունից է կազմված և ի՞նչ հնչյուններից.

դասագիրք, ուսուցիչ, ձայն, ցորեն, ուրախանալ, քաջություն, մարզանք, փայտ, արագ, ծառ, զանգակ, ընկեր, հերոս, ժամանակ, պարտեզ, լուցկի, երկինք:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2

Ներկյալ հնչյուններից կազմեցե՛ք բառեր.

ձ,ն,յ,ու| ր,գ,ի,ք| ր,տ,ու,ց| մ,ր,յ,ա| ու,ր,յ,ք| ա,լ,ր| դ,ա,մ,ր| ր,ու,ջ| ղ,կ,ա,ի,ծ|:

Օրինակ՝

ձ, ն, յ, ու = ձյուն:

ՄՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3

Տեղեկյալ հնչյուններից տարրեր դասավորություններով կազմեցե՛ք տարրեր բառեր (կարելի է նաև մեկ հնչյունը երկու անգամ գործածել)։

մ, ա, դ, ր | ա, կ, խ | ն, շ, ու | հ, մ, ա | ա, ս, թ | ռ, ք, ա:

Օրինակ՝

ռ, ք, ա = քառ, առաք:

ՄՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4

Փոփոխելով տրված բառերի վերջին հնչյունը՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր։

դար, վար, համար, սուր, գար, լար, բեր, կարիճ, գիրք, վարգ, խառնիճ, հարդ, վանք:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունները։

կարիճ	– քաջ, խիզախ, արի
խառնիճ	– մորեխաման վնասարու միջայր
վարգ	– ձիու թեթև ու համաչափ ընթացք՝ վազք
հարդ	– դարման

2. ՀՆՁՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հնչյունների արտասանությանը մասնակցում են թոքերը, կոկորդը, բերանը, լեզուն, շրթունքները։ Թոքերը օդ են մարակարարում. արտաշնչելով՝ թոքերից օդի հոսանքն անցնում է կոկորդը, ապա՝ բերանի խոռոչը։ Կոկորդում գտնվում են ձայնավարերը, որոնք կարող են կծկվելով իրար մոտենալ կամ թույլ դիրքով, առանց կծկվելու, իրարից հեռու մնալ։ Եթե ձայնավարերը իրար մոտեցած են, թոքերից դուրս մղվող օդը կպչում է դրանց և թրթռացնում. այդ թրթռումների հետևանքով սրացվում է ձայն։ Իսկ եթե ձայնավարերը թույլ կերպով հեռացած վիճակում են, ապա թոքերից դուրս մղվող օդը կոկորդով, ինչպես խողովակի միջով, անցնում է բերանի խոռոչը։ Բերանի խոռոչում լեզվի և շրթունքների միջոցով կարող են արգելքներ ստեղծվել կոկորդից եկող օդի կամ ձայնի առջև, բայց կարող են և չստեղծվել։ Բերանում կազմվող այդ արգելքների շնորհիվ կոկորդից եկող ձայնը կամ շունչը վերածվում է աղմուկի։

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Կարդացե՛ք, սովորեցե՛ք և պատմեցե՛ք, թե ինչ-պե՛ս են արքայաանական հնչյունները, ի՞նչ գործարաններ են մասնակցում հնչյունների արքայաանությանը:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Արքայաանեցե՛ք ա, ու, բ, պ հնչյունները. ուշադրություն դարձրե՛ք յուրաքանչյուրի արքայաանության ժամանակ շրթունքների ընդունած դիրքի վրա: Պատմեցե՛ք, թե դրանցից յուրաքանչյուրի արքայաանության ժամանակ ի՞նչ դիրք են ընդունում կամ ի՞նչ շարժում են կատարում շրթունքները:

3. ՀՆՉՅՈՒՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ՁԱՅՆԱՎՈՐ ԵՎ ԲԱՂԱԾԱՅՆ ՀՆՉՅՈՒՆՆԵՐ

Հնչյունները լինում են երկու տեսակ՝ **ձայնավոր** և **բաղաձայն**:

Ձայնավոր են այն հնչյունները, որոնց արքայաանության ժամանակ բերանի խոռոչում արգելքներ չեն ստեղծվում:

Բաղաձայն են այն հնչյունները, որոնց արքայաանության ժամանակ բերանի խոռոչում արգելքներ են ստեղծվում:

Ժամանակակից հայերենն ունի **վեց** ձայնավոր և **երեսուն** բաղաձայն:
Ձայնավոր հնչյուններն են՝ **ա, է (ե) , ը, ի, ու, օ (ո)**:
Բաղաձայն հնչյուններն են՝ **բ, գ, դ, զ, թ, ժ, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, փ, ք, ֆ**:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Կարդացե՛ք հետևյալ բառերը և որոշեցե՛ք ձայնավորներն ու բաղաձայնները.

ամառ, ընկեր, ուսում, սիրտ, կարոտ, ընթրիք, գերան, վարձ, գիրք, կարդալ, առու, սերմնացան, արտ, արտադրարար, ջուր:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 8

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով բաց թողնված ձայնավորները.

վար...լ, ա...վորել, կ...րու, ծաղ...կ, պար...հան, գ...թան, ծր...ր, վ...րարկու, կ...շիկ, բ...րան, ր...խարակ, կավ...ն, գր...ր...խարակ, կ...րչել, կ...ր...կուր, դաս...ր...ն, ...ս...ցիչ, ...գուց, ...շուն, ...րոր, ...ջնել, ջ...ր:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 9

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով բաց թողնված բաղաձայնները.

կ...ուր, գի...ք, մա...րել, ձե...ք, մար...եր, կար...ր, թան...ր, ըն...րիք, կար...ալ, արե...ակ, ա...ջառ, հեր...ական, կա...գնել, ըն...նել, բար...րանալ, կ...թել, կար...ել, վար...ել, փո...ծել:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 10

Տրված բառերից կազմեցե՛ք նոր բառեր.

ա) **սար, լար, դար, տալ, ջուր, մար, հայր, բերք** բառերի բաղաձայնների փոփոխությամբ.

բ) **սար, վարք, սուգ, մեզ, դուռ, բուռ, գառ, խալ, բառ, սառ, մոկ** բառերի ձայնավորների փոփոխությամբ.

գ) **մաքի, թզենի, տանկ, մաշկ, սրահ, վիճակ, կրավ, վկա, մկրար, ափսե** բառերի մեջ հնչյունների տեղափոխությամբ:

Օրինակ՝ _____ **սար-քար, սար-սուր, մաքի-քամի:**

Ստեղծե՛ք բառերի նշանակություններ.

մեզ	–	մառախուղ, մշուշ
սեզ	–	հպարտ, վեհ, խրոխր
մաքի	–	ոչխար (էգ)
կրավ	–	վուշի կամ կրավարի թելից գործված կտոր, գործվածք

4. ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ԶԱՅՆԵՂ, ԽՈՒԼ ԵՎ ՇՆՉԵՂ ԽՈՒԼ ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐ

Բոլոր ձայնավոր հնչյունների արտասանության ժամանակ ձայնարերը թրթռում են, իսկ բաղաձայնների մի մասի արտասանության

Ժամանակ թրթռում են, մյուս մասի արտասանության ժամանակ՝ ոչ: Դրան համապատասխան էլ բաղաձայնները լինում են երկու տեսակ՝ **ձայնեղ** և **խուլ**:

Ձայնալարերի թրթռումով արտասանվող բաղաձայնները կոչվում են ձայնեղ բաղաձայններ:

Հայերենի ձայնեղ բաղաձայններն են՝ **բ, գ, դ, ձ, ջ, վ, զ, ժ, ղ, լ, մ, ն, ռ, ռ, յ**:

Առանց ձայնալարերի թրթռումի արտասանվող բաղաձայնները կոչվում են խուլ բաղաձայններ:

Այդ բաղաձայններն են՝ **պ, կ, փ, ծ, ճ, ֆ, ս, շ, խ, հ, փ, թ, ք, ց, չ**:
Խուլ բաղաձայնների մի մասն արտասանվում է ուժեղ շնչով:

Ուժեղ շնչով արտասանվող խուլ բաղաձայնները կոչվում են շնչեղ խուլներ:

Դրանք են՝ **փ, թ, ք, ց, չ**:

Մնացյալ խուլ բաղաձայնները կոչվում են **պարզ խուլներ**: Դրանք են՝ **պ, փ, կ, ծ, ճ, ֆ, ս, շ, խ, հ**:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ **11**

Դու՛րս գրեցեք բաղաձայնները և ցույց տվե՛ք, թե որո՞նք են ձայնեղ, շնչեղ խուլ, պարզ խուլ բաղաձայնները: Որոշեցե՛ք, թե ո՞ր բաղաձայնները չկան:

Արի՛, դու արի,
Քո գալը բարի,
Միբուն Նոր տարի,
Նոր օրեր բեր մեզ:

Ձյուն տուր սարերին,
Անձրև՝ արարերին,
Կարկուտը՝ չարին,
Զով արևը՝ մեզ:
(Ն.Աղայան)

Դու՛րս գրեցե՛ք բաղաձայնները՝ խմբավորելով ըստ տեսակների (ձայնեղ, պարզ խուլ, շնչեղ խուլ):

Ա՛խ, այս Մասիսը,
Որից փափկում են սրտերը բոլոր,
Երբ ինքը... քա՛ր է.
Որ ջերմացնում է սրտերը մոլոր,
Երբ ինքը...սա՛ռն է...

(Գ.Էմին)

5.ԵՐԿՅՆՉՅՈՒՆՆԵՐ

Նայերենում / բաղաձայնն ավելի թույլ արգելքով է արտասանվում, քան մյուս բաղաձայնները, այդ պատճառով էլ, մյուսներից տարբերելու համար, / հնչյունը կոչում են **կիսաձայն**:

Կիսաձայն / հնչյունի և որևէ ձայնավորի կապակցությունը կոչվում է երկհնչյուն:

Հայերենն ունի հետևյալ երկհնչյունները՝

- այ – հայր, մայր, կայծակ և այլն.
- յա – կյանք, մարյան, հնգամյակ և այլն.
- էյ – (արքասանվում է էյ) – թեյ, Ջեյթուն, Մեյրան և այլն.
- յե, ե – (արքասանվում է յե) – եզ, երիտասարդ, Միքայել և այլն.
- յի – գայի, հյուսիսային, ձմեռային և այլն.
- ոյ – (արքասանվում է ոյ) – խոյ, գոյ և այլն.
- յո – յոթ, Գյոթե, արդյոք և այլն.
- ույ – գույն, խարույկ, հաճույք, երեկույթ և այլն.
- յու – սյուն, հնչյուն, երկյուղ, աղբյուր և այլն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 14 Գտե՛ք հետևյալ բառերի մեջ եղած երկհնչյունները.

Պարույր, քարայր, մյուս, փասնյակ, քաջություն, Նոյ, Մերգեյ, երազ, դույլ, փասնօրյակ, յոթանասուն, սայլ, լույս, արյուն, խաղայի:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15 Արտագրեցե՛ք՝ լրացնելով բաց թողնված երկհնչյունները.

ուրախութ...ն, դ...լ, գործուն..., հ...րական, Նյու ...րք, շ...վել, վիրաբ...ծ, Գա...նե, Օֆել..., փ...լակ, օբ...կա, երկնագ...ն, նա...լ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16 Գտնել բառեր, որոնց մեջ կան այ, ույ, յա, յու, յե երկհնչյունները:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17 Տրված բառերից կազմեցե՛ք երկհնչյուն ունեցող բառեր.

հոր, եղբոր, բուժել, լուսավոր, բուրավեր, ծուլանալ, խաղարկել, անօրեական, կապարել, սառցահալ, կառուցել, գունավոր:

6. ՁԱՅՆԱԿԱՊ

Նայերենում իրար հաջորդող երկու ձայնավորների միջև սովորաբար արտասանվում է *յ* հնչյունը, ինչպես՝ *միայն, էակ, պոկար* և այլն, արտասանվում են՝ *միյայն, էյակ, պոյկար* և այլն:

Ձայնավորների միջև արտասանվող յ հնչյունը կոչվում է ձայնակապ:

Ձայնակապը երկհնչյուն է կազմում ոչ թե նախորդ, այլ հաջորդ ձայնավորի հետ: Այսպես՝ *պողայի* բառում ձայնակապը գտնվում է *ա* և *ի* ձայնավորների միջև, երկհնչյունն է ոչ թե *այ*, այլ՝ *ի*:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

18

Գրե՛ք հետևյալ բառերում եղած ձայնակապը և որոշեցե՛ք նրանով կազմվող երկհնչյունը.

կայարան, մայուն, էակ, միասին, սահեի, գոյություն, այո, հայերեն, հարավային, թեյարան:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

19

Առանձին սյունակներում գրեցե՛ք նախորդ վարժության այն բառերը, որոնց մեջ ձայնակապը գրված է, և այն բառերը, որոնց մեջ ձայնակապը գրված չէ:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

20

Կազմեցե՛ք բառակապակցություններ՝ գործածելով երկհնչյուն ունեցող բառեր:

Օրինակ՝

խարտյաշ այծյամ, հեքիաթային բնություն:

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

21

Արտագրեցե՛ք, ապա դու՛րս գրեցե՛ք երկհնչյուն ունեցող բառերը:

Ճերմակաթույր կարապների երամը ցուրտ վայրերից չվում էր դեպի հարավային երկրներ: Թռչում էին նրանք կապույտ ծովերի վրայով: Վաղորդյան աղջամուղջին ծովի հայելանման մակերևույթն սկսեց մրրկել: Արծաթափայլ ալիքները ծառս եղան և մոնչյունով զարկվեցին միմյանց:

(Լ.Տոլստոյ)

Մոլորեցե՛ք բառերի նշանակություններ.

ճերմակաթույր	– ճերմակ՝ սպիտակ գույնով
թույր	– գույն, երանգ
վաղորդյան	– առավարյան
աղջամուղջ	– 1. մութնուլույս, մթնշաղ. 2. մթություն, մշուշ
ծառս լինել	– 1. հեղևի ուրբերի վրա կանգնել (ձիու մասին).
2. ըմբոստանալ, ընդվզել. 3. տեղից վեր թռչել

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22

Գրեցե՛ք համառոտ շարադրություն՝ գործածելով երկհնչյուն ունեցող հեղևյալ բառերը.

բացօթյա, կիրակնօրյա, վաղորդյան, Օֆելյա, Գայանե, Միքայել, Կորյուն, քարայր, հայրենի, բնություն, բույր, բյուրավոր, ճովողյուն, միմյանց, ձայնեղ, վայրէջք:

7. ՎԱՆԿ

Բառի մեջ իրար հաջորդող հնչյուններն արտասանվում են առավել կամ պակաս սերպությամբ:

Օրինակ՝

Արդար բառի մեջ **ար** հնչյուններն իրար հետ սերպ միասնությամբ են արտասանվում, իսկ **դար** հնչյունները՝ իրար հետ: Այդ երկու խմբերի մեջ որոշ չափով անջատում՝ դադար կա: Իրար հետ սերպ միասնությամբ արտասանվող հնչյունները մեկ շնչով են արտաբերվում:

Բառի այն հնչյունը կամ հնչյունախումբը, որ արտաբերվում է մեկ շնչով, կոչվում է վանկ:

Արդար բառի **ար** հնչյունախումբը մեկ վանկ է, **դար** հնչյունախումբը՝ մի այլ վանկ:

Վանկը բաղկացած է լինում մեկ կամ մի քանի հնչյունից: Առանց ձայնավորի վանկ չի լինում: Բառի մեջ այնքան վանկ կա, որքան ձայնավոր:

Օրինակ՝

Արդար բառն ունի երկու ձայնավոր և երկու վանկ, **ուսուցիչ** բառն ունի երեք ձայնավոր և երեք վանկ, իսկ **տուն** բառը՝ մեկ ձայնավոր և մեկ վանկ:

Վանկի ձայնավորը կոչվում է վանկարար հնչյուն:

Օրինակ՝

Առու բառը բաղկացած է երկու վանկից՝ **ա** և **ռ**: Առաջին վանկի վանկարար հնչյունն է **ա** ձայնավորը, իսկ երկրորդինը՝ **ռ** ձայնավորը:

Վանկը լինում է **բաց** կամ **փակ**:

Ձայնավորով վերջացող կամ միայն ձայնավորից կազմված վանկը կոչվում է բաց վանկ:

Օրինակ՝

Ա-ռու, կա-տու, գի-նի բառերի բոլոր վանկերը բաց են:

Բաղաձայնով վերջացող վանկը կոչվում է փակ վանկ:

Օրինակ՝

Ար-դար, կան-չել, եր-դում բառերի բոլոր վանկերը փակ են. **մա-րագ** բառի առաջին վանկը **բաց**, երկրորդը **փակ** վանկ է:

Շատ բառերի մեջ արտասանվում է **ռ** ձայնավորը, բայց չի գրվում: Այդպիսի բառերի մեջ մեկ կամ մի քանի վանկերի վանկարար ձայնավորն է լինում **ռ**-ն:

Օրինակ՝

Գրքեր բառի մեջ **գ** և **ռ** բաղաձայնների միջև արտասանվում է չգրվող **ռ** ձայնավորը, հետևաբար, **գրքեր** բառը կազմված է երկու վանկից, որոնցից առաջինի վանկարարն է չգրվող **ռ**-ն: Նույնպես և՛

Կրորտել բառի մեջ **կ** բաղաձայնից և **տ** բաղաձայնից հետո լավում է **ռ**, հետևաբար այդ բառի վանկերն են՝ **կր-տրր-տել**, որոնցից առաջին երկուսի մեջ վանկարարն է չգրվող **ռ**-ն:

Չգրվող, բայց արտասանվող ը ունեցող վանկը կոչվում է գաղտնավանկ:

Գրքեր բառի առաջին, **կրորտել** բառի առաջին և երկրորդ վանկերը գաղտնավանկեր են:

Բառերը կարող են բաղկացած լինել մեկ կամ մի քանի վանկից:

Միայն մեկ վանկից բաղկացած բառը կոչվում է միավանկ բառ:

Օրինակ՝

Տուն, ես, սար, վարդ բառերը միավանկ են:

Մեկից ավելի վանկերից կազմված բառերը կոչվում են բազմավանկ:

Օրինակ՝

Ա-շա-կերտ, ու-սու-ցիչ, կար-դավ, բար-ձր բառերը բազմավանկ են:

Հ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

23

Տեսնելով բառերը վանկերի բաժանեցի՞ր և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցի՞ր վանկերի քանակը.

արագաշարժ, գործարան, խոսք, առավուր, այգի, արդարություն, բարձրանալ, քանդակագործություն, երաժիշտ, դասագիրք, ծայր, գարուն, դասընկեր, մկրար, մանր, թանձր, դոնբաս, ուղղել, բերրի, վերջ, ինն, դաշտ:

Մի գա, հեպո կրեանենք նախադասության մեջ *մի*-ն շեշտված չէ, և նախադասությունը նշանակում է *թող գա* (կամ *երբ որ գա*), *հեպո կրեանենք*: Եթե շեշտենք *մի*-ն և ասենք՝ *մի՛ գա, հեպո կրեանենք*, ապա նախադասության իմաստը կփոխենք, և նա կնշանակի՝ *չի կարելի գալ, հեպո կրեանենք*:

Ճիշտ շեշտադրությունն առանձնապես կարևոր է չափածո գրվածքների ընթերցանության և արքայասանության ժամանակ, որովհետև սխալ շեշտադրությունը խախտում է նրա չափը: Ներկաբար, բանավոր խոսքի գեղեցկությունն ու մտքի ճշգրտությունը պահանջում են շեշտադրության կանոնների անսխալ կիրառություն:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

29

Առաջին տողի օրինակով դրե՛ք հեպոյալ ուրանավորի բոլոր բառերի շեշտերը և կարդացե՛ք ճիշտ շեշտադրությամբ:

Անցել է *ձմե՛ռը*, անցել են *հողմե՛րը*,
Ամենուր զարթոնք է ու մայիս,
 Անձանոթ *հավքեր* են եկել այս կողմերը
 Եվ *ձրի* համերգ են տալիս:
 Ուռենին հյուսել է *զմբուխաբե* ծամերը,
 Շորորում, *ժպտում* է բոլորին:
 Առաջին անգամ են *ծաղկում* այս ծառերը՝
 Յասամանն, *ակացիան* ու լորին:

(Ն.Սահյան)

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

30

Վանկերի բաժանեցե՛ք նախորդ բանաստեղծության ընդգծված բառերը, ցույց տվե՛ք գաղափարականը:

9. ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆ

Բառի ձևափոխության կամ նոր բառեր կազմելու ժամանակ հաճախ բառի վերջից ավելանում են վանկեր, որով բառի շեշտը տեղափոխվում է ավելացած վանկի ձայնավորի վրա:

10. Է ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Մի բանի միավանկ բառերի սկզբի *է*-ն դառնում է *ի*: Այդ բառերն են՝ *էջ* (օր.՝ *իջնել, իջևանել, իջեցում*), *էգ* (օր.՝ *իգակալ*), *էշ* (օր.՝ *իշուկ, իշաքեռ*):

բ) Բառամիջի փակ վանկի *է* ձայնավորը, որ գրվում է *ե* տառով, որոշ բառերում դառնում է *ի*:

Օրինակ՝

վեճ-վիճել, վեպ-վիպասալ, հանդես-հանդիսավոր, զես-զիսավոր:

Վ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

31

Տեղեկյալ բառերից փակագծերում տրված բառերի և մասնիկների օգնությամբ կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ ենթարկելով անհրաժեշտ հնչյունափոխության.

գեր (անալ), կես(ապ), հայրենասեր(ություն), մեզ(ապապ), էշ(ապեր), պարտեզ(պան), զեն(ակիր), հրավեր(ապումս), էշ(այծյամ), գրագետ(ություն), փեր(անալ), վեպ(ագիր):

Օրինակ՝

գեր(անալ) – գիրանալ:

Վ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

32

Գրե՛ք հեղինակ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնեցե՛ք անհնչյունափոխ ձևերը.

դիզել, կիսամուշտակ, վիպական, իջևանել, պապվիրել, սիրավիր, պարփզակ, իջվածք, տիրական, սիզավետ, զինել, գիշակեր:

Օրինակ՝

դիզել (դիզ – դեզ):

11. Ի ՁԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Մի բանի միավանկ բառերի սկզբում *ի*-ն դառնում է *ռ*, որը գրվում

Օրինակ՝

ինձ (կենդանի) – ռնձուդու, ինչ(ք) – ռնչաքաղց, իդձ (ցանկություն) – ռդձալի:

բ) Միավանկ բառերի մեջ, փակ վանկում **ի**-ն դառնում է **ը**, որը չի գրվում:

Օրինակ՝ **սիրտ** – սրտոտ, **զիծ** – զծել, **զիր** – զրություն,
ձիգ – ձգողություն:

գ) Բազմավանկ բառերի վերջին փակ վանկի **ի**-ն սղվում է կամ դառնում է **ը**, որը չի գրվում:

Օրինակ՝ **դեղին** – դեղնուց, **նկարիչ** – նկարչություն, **արձիճ** – արձնագույն (արքասանվում է՝ արձնագույն):

դ) Բազմավանկ բառերի վերջում, **ակ** մասնիկից առաջ, **ի**-ն դառնում է **յ**, եթե շեշտն ընկնում է այդ մասնիկի **ա** ձայնավորի վրա:

Օրինակ՝ **որդի** – որդյակ, **աղավնի** – աղավնյակ, **կղզի** – կղզյակ:

ե) Շատ բազմավանկ բառերի վերջում **ի**-ն միանում է ավելացող վանկի սկզբի անշեշտ **ա** ձայնավորին և դառնում է **է** (գրվում է **ե**):

Օրինակ՝ **որդի** (որդիասեր) – որդեսեր, **այգի** (այգիապան) – այգեպան, **ոսկի** (ոսկիագոծ) – ոսկեգոծ, **բարի** (բարիասիրտ) – բարեսիրտ:

զ) Բառավերջի **ի**-ն ձայնավորից առաջ երբեմն ընկնում է, երբեմն՝ պահպանվում:

Օրինակ՝ **ոսկի** (ոսկիերիզ) – ոսկերիզ, **բարի** (բարիություն) – բարություն, **աղավնի** (աղավնիատուն) – աղավնատուն, **գերի** (գերիություն) – գերություն, **բայց՝ բերրի** – բերրիություն, **գյուղացի** – գյուղացիություն և այլն:

բարեգործ, ընչաքաղց (ագահ), բարօրություն, ուղեգիր, գնել, թվաբանություն, ոսկեգույն, որդեգրել, պապանյակ, գծավոր, վերջնական, ընծառյուծ, դեղնամորթ, նարնջագույն, մրգառապ, փառեվերջ, փոշոտել, գեղեցկություն, ամենություն, թշնամանալ, կենդանություն, ոսկերանգ:

Օրինակ՝ _____ բարեգործ (բարիագործ) – **իա-ե**:

թիվ(նշան), գին(ցուցակ), ուղի(գիր), միս(գործ), գարի(հաց), ծաղիկ (թերթ), դեղին(մորթ), խնդիր(գիրք), սիրտ(ցավ), բարի(կամ), այգի(տեր), գրիչ(կոթ), հոգի(ակ), երկիր(բան):

Օրինակ՝ _____ թիվ(նշան) – թվանշան – **ի-ն** դառնում է **ը**:

12. ՈՒ ԶԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) Միավանկ բառերի փակ վանկի **ու**-ն դառնում է **ը**:

Օրինակ՝ _____ սուր – սրել, փունջ – փնջավոր, ջուր – ջրկիր, հուր – հրավառ, ցուրտ – ցրտի:

բ) Բազմավանկ բառերի վերջին՝ փակ վանկի **ու**-ն սղվում, դուրս է ընկնում կամ, որոշ դեպքերում, դառնում է **ը**:

Օրինակ՝ _____ երեսուն – երեսնամյա, տեսուչ – տեսչություն, անասուն – անասնապահ, գլուխ – գլխավոր, սևունդ – սևեղաբար, ժողովուրդ – ժողովրդական:

գ) Բառավերջի բաց վանկում **ու**-ն հաճախ դառնում է **վ**:

Օրինակ՝

առու – առվակ, ձու – ձվաձև, թթու – թթվահամ:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 35

Որոշեցե՛ք, թե ի՞նչ հնչյունափոխության է ենթարկվել ու ձայնավորը հետևյալ բառերում.

ցրտահար, գլխավոր, գարնանային, լեզվակ, ձվակեր, հնձվոր, գնդաձև, շնչավոր, նռնենի, խորհրդավոր, շրթնային, բրդաբու, նրբագեղմ, ամրացնել, թթվել, առվահամ, կապվախաղ, թթենի, լծկան, ձկներ:

Օրինակ՝

ցրտահար – ցուրտ (ու-ր):

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 36

Ներկյալ բառերից նոր բառեր կազմեցե՛ք և նշեցե՛ք, թե ի՞նչ փոփոխության է ենթարկվում ու ձայնավորը.

կուրծք (վանդակ), ջուր(աման), շուրջ(գիծ), ուրու(ական), թռչուն(բույծ), փունկ(արան), մածուն (աման), Մակու (եցի), չու(ցուցակ), սնունդ(մթերք):

Օրինակ՝

կուրծք (վանդակ) – կրծքավանդակ:

13. Ը ԶԱՅՆԱՎՈՐԻ ՀՆՉՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բառավերջի գաղարնավանկի **ը** ձայնավորը սղվում է այն բոլոր դեպքերում, երբ բառին ավելացող մասնիկը կամ բառը ձայնավորով է սկսվում:

Օրինակ՝

փոքր|ը|ր – փոքրություն, դուստր|ը|ր – դստրիկ,
հյուս|ը|ն – հյուսնություն, մասն|ը|ր – մանրամաս,
հիմ|ը|ն – հիմնադիր:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 37

Ծանր, ոսկր, աստղ, մանր, թանձր, ծաղր բառերից կազմեցե՛ք այնպիսի նոր բառեր, որոնց մեջ գաղարնավանկի **ը**-ն սղված լինի:

Օրինակ՝

ծանր – ծանրակշիռ:

14. ԵՐԿԻՆՋՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՆՁՅՈՒՆԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԸ

ա) *Յու* երկինջյունը բազմավանկ բառերի վերջում, թե՛ փակ և թե՛ բաց վանկում, երբեմն դառնում է *է* (գրվում է *ե*):

Օրինակ՝

սարյան – սարենակալ, պարսանյակ – պարսանեկիկ, գործունյա – գործունեություն, պարյան – պարենավոր:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

38

Գրե՛ք հետևյալ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնե՛ք անհնչյունափոխ ձևը.

պաշտոնություն, մարենադարան, առօրեական, վայրկենական, սենեկապետ:

բ) *Ույ* երկինջյունը փակ վանկում հաճախ դառնում է *ու*:

Օրինակ՝

գույն – գունավոր, կույր – կուրանալ, կառույց – կառուցել, բույր – բուրավետ:

գ) *Ույ* երկինջյունը մի քանի բառերում սղվում է:

Օրինակ՝

բույն – բնավորվել, սառույց – սառցահատ, կապույտ – կապրել:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

39

Գրե՛ք հետևյալ բառերի հնչյունափոխված մասը և վերականգնե՛ք անհնչյունափոխ ձևը.

լուսավոր, բուրասարան, բուսական, մաքուցել, մաքուցարան, զգուշություն, հուսալից, թունավոր, գունեղ, կապություն, սառցարան, համբուրել, ողջունել, կուրակել, կառուցում, զեկուցում, անասնաբուծություն:

Օրինակ՝

լուսավոր – լուս – լույս:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 40

Ներկայից բառերից նոր բառեր կազմեցե՛ք և նշեցե՛ք, թե ի՞նչ հնչյունափոխություն է կատարվում:

կառույց|ապարել|, բույս|բան|, հույս|փու|, լույս|բեր|, գեկույց|գիր|, հրապույր|իջ|, գույն|վառ|, սառույց|պար|:

Օրինակ՝

կառույց|պարել| – կառուցապարել:

Նախորդե՛ք բառերի նշանակություններ:

ալյակ	– փոքրիկ, թեթև ալիք
ամայի	– քնակությունից զուրկ, անքնակ, անշեն
բուրյան	– քուրավեր, անուշաբույր, հոտավեր
գույժ	– վարձ՝ չար լուր, բոթ
դյուցազն	– 1. աստվածների ցեղից սերված. 2. առասպելական հերոս. 3. քաջ, խիզախ, հերոս

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 41

Նոր սովորած բառերով կազմեցե՛ք նախադասություններ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 42

Դու՛րս գրեցեք երկհնչյուն ունեցող բառերը: Գրեցե՛ք ընդգծված բառերի հոմանիշները և դրանցով կազմեցե՛ք բառակապակցություններ:

Զմրուխարյա խոտերի ու բույսերի վրա նստել է **վաղորդյալ** ցողը: **Անգույն** ու թափանցիկ կաթիլը վայրկյան առ վայրկյան փոփոխվում է **արփիական** ճառագայթներից: Զգայուն, **մարգարայա** այդ կաթիլը աննկար փոքրանում է ու կորչում:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 43

Դու՛րս գրեցեք հերկյալ նամակի ընդգծված բառերը և ցու՛յց տվեք, թե ի՞նչ հնչյունափոխություն է կատարվել:

Սիրելի՛ Վահան, երեկ մեզ համար արտակարգ տպավորություններով լի օր էր: Դեռ գնացքում մենք հիացանք Մասիսների անպարմելի **գեղեցկությանը**: Արևի շողերով **լուսավորված** վեհորեն դեպի երկինք էր ձգվել ձյունափառ Արարափը: Գագաթների ձյունը փայլում էր անհունության մեջ, իսկ ցածում տարածվում էր կապույտ մշուշը Արարափյան դաշտի վրա:

Երբ Երևան հասանք, մութն ընկնում էր արդեն: Առաջին **սննդնջեղի** փայա-
վորությունը, որ **մշտապես** կմնա իմ հիշողության մեջ, Սասունցի **Դավթի**
հուշարձանն է **երկաթուղային** կայարանի հրապարակում: Իր նժույգին
հեծած՝ մեր անպարտելի հերոսը, թուրը ձեռքին, **մաքմնացնում** է մեր
ժողովրդի հզորությունը, հայրենասիրությունն ու հաղթանակի կամքը:

Ուշ էր արդեն, որ մենք փեղավորվեցինք հյուրանոցում:

Այսօր եղանք **կենդանաբանական և բուսաբանական** այգիներում:
Տեսանք բազմաթիվ կենդանիներ ու բույսեր, որոնց անունները միայն
դասագրքերից գիտեինք կամ բոլորովին չգիտեինք: Գեղեցիկ է բուսա-
բանական այգին. **բազմերանգ** ծաղիկները, **բազմապեղսակ** ծառերն ու
թփերն այնքան գեղեցիկ են, որ դժվար է նկարագրել:

Վաղը գնալու ենք **Մարենադարան** և զանազան թանգարաններ:

Ջերմ բարևներով՝
քո ընկեր Նայկազ

6-ը հուլիսի 2002թ.
Երևան

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 44 Գրեցե՛ք «Գարունը մեզ մոտ» վերնագրով
շարադրություն՝ գործածելով հետևյալ բառերը՝
**համապատասխան հնչյունափոխության եև-
թարկելով դրանք.**

ձյուն|իալ, կույր|ակվել, կարկուտ|բեր, առու|ակ, բույս|ական, ծաղիկ|ել,
կապույտ|ություն, վայրկյան|ական, բույր|աստան, ծաղիկ|անոց, ծուփ|ալ,
բարձր|անալ:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 45 Բացատրեցե՛ք նախորդ վարժությունում
կատարած հնչյունափոխությունները համա-
պատասխան կանոններով:

15. ՏԱՌ ԵՎ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

Գրավոր խոսքի մեջ լեզվի հնչյուններից յուրաքանչյուրը նշանակվում է
որևէ գրային նշանով, որ կոչվում է **տառ**: Օրինակ՝ **տակ** բառի հնչյուն-

ներից յուրաքանչյուրը գրվում է մի նշանով՝ **ա, ս, ե, լ**:

Ամեն մի լեզու ունի իր փառերը:

Լեզվի բոլոր փառերը, ընդունված դասավորության կարգով, կազմում են այդ լեզվի այբուբենը:

Այբուբենը փվյալ լեզվի փառերի ամբողջությունն է՝ դասավորության ընդունված կարգով:

Այբուբենի մեջ փառերի հաջորդական կարգը կայուն է և չի կարելի խախտել:

Այբուբենի ամեն մի փառ ունի մեծափառ և փոքրափառ փեսակները: Ժամանակակից հայերենի այբուբենն ունի 39 փառ: Սրանցից 38-ը այբուբենի իրար հաջորդող փառերն են, իսկ 39-րդը այդ շարքից դուրս գրնվող կցագիր **և**-ն է:

Այբուբենի փառերն, իրենց դասավորությամբ, հետևյալն են.

Մեծափառ՝

**Ա, Բ, Գ, Դ, Ե, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Ծ, Կ,
Ն, Ձ, Ղ, Ճ, Մ, Յ, Ն, Ը, Ռ, Չ, Պ, Զ, Ռ, Ս, Վ,
Տ, Ր, Յ, ՌԻ, Փ, Բ, Օ, Ֆ:**

Փոքրափառ՝

**ա, բ, գ, դ, ե, զ, է, ը, թ, ժ, ի, լ, խ, ծ, կ, հ, ձ,
ղ, ճ, մ, յ, ն, շ, ո, չ, պ, ջ, ռ, ս, վ, փ, ռ, ց, ու,
փ, ք, օ, ֆ:**

Մեծափառ «և» չկա, գրվում է եվ:

Այբուբենի այդ փառերը հնում ունեին անուններ, որոնք այժմ սովորաբար չեն գործածվում: Այդ անունները կարդա՝ նկարի ներքևում:

Նայերեն փառերը և այբուբենը հորինել է Մեսրոպ Մաշտոցը 405 թվականին, այդ պատճառով էլ մեր այբուբենն ընդունված է կոչել մեսրոպյան այբուբեն:

Այբուբենի փառերից յուրաքանչյուրը գործածվում է մեկ հնչյունի համար, բայց կան դեպքեր, երբ մեկ հնչյունի համար օգտագործվում է

երկու փառ կամ էլ, ընդհակառակն, մեկ փառով արտահայտվում է երկու կամ երեք հնչյուն: Օրինակ՝ ժամանակակից հայերենի **օ** հնչյունի համար ունենք **օ** և **ո** փառերը, **է** հնչյունի համար՝ **է** և **և** փառերը: Դրանց հակառակ՝ **և**-ը արտահայտում է որոշ դեպքերում երեք (**յ, է, Վ**), որոշ դեպքերում՝ երկու (**է, Վ**) հնչյուն, ինչպես, օրինակ՝ **ևսև** (արտասանվում է **ևսյէվ**), **սրև** (արտասանվում է **սրէվ**): Բառասկզբում **ո** փառն արտահայտում է երկու հնչյուն (**վ, օ**), նույնպես և **և** փառը (**յ, է**): Այդ բոլորի հետևանքով է, որ մեր այժմյան այբուբենը, կցագիր **և**-ի հետ վերցրած, ավելի շատ փառեր ունի, քան մեր լեզվի հնչյուններն են (39փառ՝ 36 հնչյունի համար):

Ա-այբ
Բ-բեն
Գ-գիմ
Դ-դա
Ե-եչ
Զ-զա
է-է
Ը-ըթ

Թ-թո
Ժ-ժե
Ի-ինի
Լ-լուև
Խ-խե
Ծ-ծա
Կ-կեն
Հ-հո

Ձ-ձա
Ղ-ղապ
Ճ-ճե
Մ-մեն
Յ-հի
Ն-նու
Շ-շա
Ռ-վո

Չ-չա
Պ-պե
Ջ-ջե
Ռ-ռա
Ս-սե
Վ-վեվ
Տ-տյուև
Ր-րե

Ց-ցո
Ու-ու
Փ-փյուր
Ք-քե
Օ-օ
Ֆ-ֆե

Մենք ապա այբուբենում ժամանակակից հայերենի **ու** ձայնավորի փոխում դրված էր **վյուն** անվանված փառը (**Բ**): Ներագայում, ինչպես մյուս փառերի, **վյուն**-ի համար էլ ստեղծվեց փոքրատառ (**ւ**):

Այդ վյունը (**Բ, ւ**) ժամանակակից հայերենի այբուբենում դարձել է **ու** փառի բաղադրիչ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 46

Անգիր սովորեցե՛ք այբուբենի փառանուններով հորինված այս հանգստադր:

Ա՛յբ, բե՛ն, գի՛ն,
Ե՛լ Նովակի՛ն,
Դա՛, ե՛ջ, զա՛,
Լծի՛ր եզան:
Է՛, ը՛թ, թո՛,
Վե՛ր կաց Թաթո՛,
Ժե՛, ինի՛, լյու՛ն,
Կապի՛ր քո շուն:
Խե՛, ծա՛, կե՛ն,
Ու՛ր է Նակեն:
Տո՛, ձա՛, դա՛ւր,
Միհրա՛ն, Միհրդա՛ւր:
Ճե՛, մե՛ն, հի՛,

Կզանք հիմի:
Նու՛, շա՛, վո՛,
Պրծի՛ր, Շավո՛,
Չա՛, պե՛, ջե՛,
Ուշ է, Վաչե՛:
Ռա՛, սե՛, վե՛վ,
Ծագեց արև:
Տյու՛ն, թե՛, ցո՛,
Մա՛րդ, Աստծո:
Վյու՛ն, փյու՛ր, քե՛,
Քելե՛ Սրբե՛:
Ե՛վ, օ՛, ֆե՛,
Օ՛, ի՛նչ զով է:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 47

Որոշեցե՛ք, թե հետևյալ բառերի մեջ ո՞ր փառերն են երկու կամ երեք հնչյուն արտահայտում և որո՞նք են այդ հնչյունները.

կարևոր, որոշել, և, բարև, ողորկ, ես, թեև, թև, ոսկի, նաև, Եվրոպա, երևալ, ոգևորություն, ամենաերկար, ամենատրակյալ, Երևան, ոչինչ:

Օրինակ՝ _____ կարևոր – և = է, վ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 48

Որոշեցե՛ք, թե հետևյալ բառերի մեջ ո՞ր հնչյուններն են փառեր և փառերով զրկվել.

որսել, կեսօր, վերև, բոց, փետողություն, էլեկտրականություն, սովորել, Վոլգա, այրել, էներգիա, երես, արոր, հեղուկ, ևս, թևավոր, օրորել, գերակ, եզր:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

49

Արտագրեցե՛ք հետևյալ հատվածի բոլոր բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցե՛ք, թե քանի՞ հնչյուն ու քանի՞ տառ կա՝ հաշվելով նաև զադրնաւականի ը ձայնավորը (օժանդակ բայը հաշվել խոնարհվող բայի հետ):

Միտում է կրակն իր դալուկ բոցով,
Թաց առասպաղից արցունք է ծորում,
Ու կապու՛յր, կապու՛յր, կապու՛յր թախիժով
Երգն է ոլորվում մեր գեղնափորում:

Խշշում է ասես մի ճերմակ բարդի,
Ու ոլորվում է մի նեղ արահետ,
Երգը ինձ բռնել ու դաշտից մարտի
Տանու՛մ է, փանու՛մ, փանու՛մ դեպի հետ:

(Վ.Դավթյան)

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

50

Պատմեցե՛ք, թե ինչի՞ մասին է խոսվում այս բնագրի առաջին և ինչի՞ մասին՝ երկրորդ պարբերություններում, ապա ավելացրեք, թե դուք ի՞նչ գիտեք Մեսրոպ Մաշտոցի և նրա հորինած այբուբենի մասին:

Հայոց գրերը խլվում էին Մամփրեի ներսում, թռվում էին հայացքի դիմաց: Տունը ձգում էր նրան, ձգում էին նաև այբբենարանը, կարմիր փառերով լցված փեպրերը:

Վարժապետ Կարությունն ասում էր՝ սուրբ Մաշտոցից առաջ հայոց գրեր են եղել և հայոց գրականություն՝ փորված քարե սալիկներին: Հայոց վայրագ թշնամին ջարդուփշուր է արել հայոց մարյանները, և գրերը թևավորվել են ու թռել երկնամերձ սարերը:

(Ըստ Մ.Գալշոյանի)

Մոխրեղենի բառերի նշանակություններ.

- սուրբ – 1. սաքավաճային, սրբերի շարքը դասված.
2. առաքինի, անբասիր, մարուր
- սալիկ – փոքրիկ սալ, տաշած կամ բնական քար
- վայրագ – վայրենի, դաժան, անգույթ, կատաղի
- երկնամերձ – երկնքին մերձ՝ մոտ, երկնահաս

16. ԲԱՌԵՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ԴԱՍԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բառարաններում բառերը հեշտությամբ գտնելու համար դասավորում են այբբենական կարգով: Նույն նպատակով զանազան կարգի ցուցակներում այբբենական կարգով են դասավորում նաև մարդկանց անուն-ազգանունները, աշխարհագրական անունները և այլն:

Բառերի այբբենական դասավորությունը կատարվում է հետևյալ եղանակով: Տրված բառերը խմբավորում են նախ առաջին տառերի հերթականությամբ, ապա՝ միևնույն տառով սկսվող բառերը դասավորում են երկրորդ տառերի հաջորդականությամբ, այնուհետև՝ երրորդ, չորրորդ տառերի և այդպես մինչև վերջ:

Օրինակ՝

Տրված են հետևյալ բառերը. **ազահ, բերել, երակ, ագռավ, ազար, ազգ, գարուն, ազգական, դերասան, ազգաբան, երևալ, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:**

Խմբավորելով այդ բառերն ըստ առաջին տառի՝ կստանանք հետևյալը.
Ա – ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու: **Բ** – բերել:

Գ – գարուն: **Դ** – դերասան: **Ե** – երակ, երևալ:

Այժմ վերցնենք **ա**-ով սկսվող բառերը և դասավորենք երկրորդ տառով.
ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:

Երրորդ տառով դասավորելով՝ կստանանք. **ազահ, ագռավ, ազար, ազգ, ազգական, ազգաբան, ազգաբնակչություն, ազդարարել, ազդեցիկ, ազդել, ազդեցություն, ազդու:**

Այս դասավորությունից հետո **ազահ** և **ազռավ** բառերն արդեն իրենց փեղումն են, որովհետև նրանց երրորդ փառերը փարբեր են, իսկ **ազգ**-ով և **ազդ**-ով սկսվող բառերը դեռ կարիք ունեն հաջորդ փառերով դասավորվելու:

Չորրորդ փառով դրանք կդասավորվեն այսպես. **ազգական**, **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազդարարել**, **ազդեցիկ**, **ազդեցություն**, **ազդել**, **ազդու**:

Նինգերորդ փառով՝ **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազգական**, **ազդարարել**, **ազդել**, **ազդեցիկ** և այլն:

Դասավորելով այդպիսի հաջորդականությամբ մինչև վերջին փառը՝ կստանանք **ա**-ով սկսվող բառերի հետևյալ կարգը.

ազահ, **ազռավ**, **ազար**, **ազգ**, **ազգաբան**, **ազգաբնակչություն**, **ազգական**, **ազդարարել**, **ազդել**, **ազդեցիկ**, **ազդեցություն**, **ազդու**:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 51** Դասավորեցե՛ք հետևյալ բառերը այբբենական կարգով.

ազնիվ, արև, բաբախել, երես, փուն, բադ, բազուկ, արդար, գարի, դաս, բազկաթոռ, գրել, բազկերակ, նկար, մուրճ, բառարան, բաժանել, բախել, բակ, թանձր, բայց, բամբակ, բահ, բաղեղ, բառ, բաճկոն, բանակ, բանջար, բացել, բոլոր, բերդ, բողբոջ, բերել, բխել, բողկ, բնություն, յոթ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 52** Այբբենական կարգով գրեցե՛ք դասարանի աշակերտների ազգանունների ցուցակը:

Բ. ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Նայերենում միևնույն հնչյունը կարող է գրվել երկու տարբեր տառերով կամ միևնույն տառը կարող է արտահայտել մի քանի հնչյուններ: Դա առաջ է բերում գրելու և գրվածը ճիշտ կարդալու որոշ դժվարություններ: Դրա համար էլ սահմանվում են ճիշտ գրելու որոշ կանոններ, որոնք ցույց են տալիս, թե ո՞ր դեպքում ի՞նչ տառ է պետք գրել, և ճիշտ կարդալու կանոններ, որոնք ցույց են տալիս, թե ո՞ր դեպքում ո՞ր տառը ինչպե՞ս պետք է կարդալ:

Ճիշտ գրելու կանոնները սովորեցնում է **ուղղագրությունը**:

Ուղղագրությունը ճիշտ գրելու կանոնների ամբողջությունն է:

Ճիշտ արտասանելու և գրվածը ճիշտ կարդալու կանոնները սովորեցնում է **ուղղախոսությունը**:

Ուղղախոսությունը բառերը ճիշտ արտասանելու և գրավոր խոսքը ճիշտ կարդալու կանոնների ամբողջությունն է:

1. ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

Նայերենի **ա, ի, ու** ձայնավոր հնչյունների գրությունը համապատասխանում է արտասանությանը և որևէ դժվարություն չի ներկայացնում:

Օրինակ՝

ազատություն, ուրախ, տղա, սիրտ, արի, մի-
ասին, իմանալ, առու:

Այդպես է նաև մի քանի օտար բառերում:

Օրինակ՝

պոեթ, ակնոդպրոց, պոեզիա և այլն:

Բառասկզբի **ե**-ն բարդ և ածանցավոր բառերի մեջ բաղաձայնից առաջ կարդացվում է որպես պարզ **է** ձայնավոր:

Օրինակ՝

երանգ (կարդացվում է *յերանգ*), բայց՝ *բազմե-րանգ* (կարդացվում է *բազմէրանգ*), այդպես և՝ *եւթ*, բայց՝ *վերեւթ*, *երևակայել*, բայց՝ *աներևա-կայելի* և այլն:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 1**

Գրեցե՛ք է-ով և ե-ով սկսվող հինգական բառ:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 2**

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով է կամ ե.

...րգ, ...ակ, ամենա...ական, բար...կամ, ...ներգիա, բ...րք, ...լեկարա-կանություն, ա...րոքազա, ...րես, ...լեկարա...ներգիա, բեր...ի, կարդում ...ի, ...ջահամար, գեպ...զր, վեր...լք, պո...զիա, Գաբրի...լ, Տարի...լ, ամենա...ռան-դուն:

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 3**

Բացատրեցե՛ք, թե գրության և արտասանու-թյան ի՞նչ տարբերություններ եք նկատում հետևյալ բառաշարերում.

- երթ* – վրաերթ – ուղերթ
- եզր* – կիսաեզրափակիչ – գեպեզր
- երջանիկ* – ամենաերջանիկ – ապերջանիկ
- եփել* – կիսաեփ – անեփ
- եռալ* – ինքնատեղ – եռուզեղ

Վ **ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 4**

Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ սկզբից ավելացնելով արմատներ և ածանցներ.

Էական, Էկրան, երգ, Էներգիա, երանգ, երախտիք, եզր, երջանիկ, եղբայր, երես:

1

Օ փառք գրվում է բառասկզբում, եթե լսվում է *o* հնչյունը:

Օրինակ՝

օր, օգույր, օգոստոս, օրենք:

2

Բառամիջում *o* գրվում է այն դեպքում միայն, եթե նա մի առանձին արմարի սկզբնապատճեն է:

Օրինակ՝

այսօր, անօգույր, ապօրինի:

3

Բոլոր մյուս դեպքերում, երբ լսվում է *o* ձայնավորը, գրվում է *n* փառք:

Օրինակ՝

գործ, երեկո, սովորել:

4

Ո փառք բառասկզբում գրվում է, երբ արարասանվում է *վո*:

Օրինակ՝

որոշում, ուրք, ողջույն, ոսկի, որակ:

5

Ռուսերենից և օտար այլ լեզուներից վերցված բառերի սկզբում լսվող *վո* հնչյունակապակցությունը գրվում է *վո* փառքով:

Օրինակ՝

Վոլգա, վոլֆրամ, վոյտ, Վորոնեժ, Վոլոդյա:

Այս կանոնին չեն ենթարկվում հնում փոխառված անունները, ինչպես՝ *Ռամիզդ, Ռամիզդուխար, Ռդիսևս* և այլն:

6

Բառամիջում լսվում է *վո* և գրվում է *n* փառք, եթե նա ձայնավորից հետո է:

Օրինակ՝

ամենատրակյալ, ենթատրովայնային, արջա-
որս, կիսատղորկ:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 5

Գրեցե՛ք n -ով և o -ով սկսվող հինգական բառ:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 6

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով o
կամ n տառը.

բ...լ...ր, ...րոշակի, ...րմնադիր, ...ազիս, ...դկույզ, ամեն...րյա, ամենա...րո-
շակի, երր...րդ, ան...րինական, ...դջ, ...զնի, հանր...գույր, ...րապահիկ, ոսկեզ...ծ,
վեհ...րեն, ամենա...ղորկ, օրեց...ր, օրըստ...րե, մեղմ...րեն, մեղմ...րոր,
...վկիանոս, ...գրական, ...րինակելի:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 7

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակա-
գծերում գրելով, թե ինչպե՛ս է արտասանվում n
տառը.

բարորակ, ոսկի, որդեսեր, վարորակ, չափածո, չոր, որբանոց, արջատրս,
նրբաոճ, բարձրորակ, արագույն, ամենատրակյալ, ոսկեօղ, քնորդի,
անողնաշար, բազմատար, առողջություն, հայորդի, պարզորոշ, բազմությանի,
արագորեն:

Օրինակ՝

բարորակ $|n=0|$, ոսկի $|n=\psi n|$:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 8

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով o կամ n տառը,
բացատրեցե՛ք բառերի նշանակությունները:

Փակելով սուգանավի ան...դ խցիկներում՝ ծովայիններին շնչահեղձ էին
արել:

Քիմիայի կաբինետի մի անկյունում մաքրությունից շողշողում էին
ան...թներն ու սրվակները:

Ան...դ ան...թում կայծկվաքցող մարիսը մարեց:

2 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 9

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
տառերը:

Ամառվա տ...թ երեկ... էր: Ծ...գ ...րվա ...դը հազեցած էր այնպիսի
անուշահ...ությունմբ, ...ր մարդու արբեցնում էր և դարձնում երազկ...տ:

Արև...սր այդ լանջին մեղմ...բոք գեփյուռի փակ մեղմ...բեն ծփում էին երփներանգ ծաղիկները:

Բացառրեցի՝ թ արարասանական ընդհանրու-
թյունն ունեցող այս բառերի ուղղագրական
փափրկությունները.

անօրեն, մեղմորեն, փնօրեն, ջերմորեն, համեսպորեն, ապօրինի, անօրինական:

Բառասկզբում լսվող **բ** հնչյունը գրվում է միայն **բ**, **բե**, **բա** բաղաձայններից առաջ և **բայր** բառում:

Օրինակ՝ ըղձալի, ըմպել, ընկեր, ընդունել, ըմբիշ, ընտիր
և այլն:

Այս բառերի սկզբի **ը**-ն գրվում է նաև բարդ և ածանցավոր բառերի մեջ:

Օրինակ՝ անընդունելի, ամենաընդունելի, դասընկեր, ինքնադրսիքյան և այլն:

2 Գաղտնավանկի n -ն փոդադարձի ժամանակ գրվում է:

Օրինակ՝ _____ տանը-կատուի, կրրկ-նեղ, հրրճ-վանք, Մր-կրրարիչ:

3 Գաղարնաականի **ը** ձայնավորը կարող է գրվել նաև չափածո սյրեղծագործությունների մեջ՝ բանասյրեղծական չափը (վանկերի քանակը) պահպանելու համար:

Օրինակ՝

Բառասկզբում լսվում է **ք** ձայնավորը, բայց չի գրվում **սկ, սպ, սթ, սփ, սք, սք, զք, զզ, շպ, շք** բաղաձայններից առաջ:

Optimally

սկսել, սպասել, սրահնալ, սթափիվել, սփռիվել,
զբոսնել, զգալ, շպարել, շրապ, սքողել:

Եթե **ս***ս*, **զ***զ*, **ը***ը*, **ա***ա*, **ս***ս* և նման կապակցություններն ստացվել են նրանց միջև եղած ձայնավորի ընկնելով, ապա **ը** ձայնավորն արտասանվում է **ս**, **զ**, **ը** հնչյուններից հետո:

Optimality

սուր-սրել, զուր-զրել, շուն-շներ և այլն:

Բոլոր մյուս դեպքերում, երբ բառասկզբում գրվում է երկու կամ ավելի բաղաձայն, առաջին բաղաձայնից հետո լսվում է **ը** ձայնավորը, բայց չի գրվում:

Optically

նապեղ, գարնեղ, ծրար, կռիվ:

24 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 11

Գրեցե՛ք ը պատռով սկսվող ութ բառ:

24 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 12

Տրված բառերի արմատներին սկզբից ու վերջից արմատներ ու ածականներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր.

ընկեր, ընթերցել, ըմբոստ, ընթացք, ընտիր, ըղձալ:

Optimally

ընկեր – ընկերական, ընկերություն, դասընկեր,
գործընկեր:

24 ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 13

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով
բաց թողնված տառերը.

...նարություն, ...ղնաշար, ...ղծական, ...ղանակ, ...ղծ, առ...ղջություն,
հյուր...նկալ, օր...սպօրեն, ...նչագուրկ, ան...նդունակ, ...նարանիք, մեկ...նդմեջ,
...մբռնել, ...նթացք, ...նթադրել:

24 ԿՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 14

Տեպեյալ բառերը վանկերի բաժանեցե՛ք՝
գրելով գաղափարականի ը-ն.

կսկիծ, գրագետ, կրնկակոխ, հիմնադրել, հյուսն, փնտրեսություն, ան-
կրկնելի, շրջագայել, պղնձագույն, աստղ, թիկն, դառն, դաշն:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 15 Արարագրեցե՛ք հեղեղյալ հատվածները՝ գրե-
լով զադրեալականի ը-ն:

Է՛յ, ջան-հայրենիք, ինչքա՛ն սիրուն ես,
Սարերդ կորած երկնի մովի մեջ,
Ջրերդ անու՛շ, հովերդ անու՛շ,
Մենակ բալեքդ արուն-ծովի մեջ:

(Ավ.Իսահակյան)

Գիժ, լեռնային մի վրակ
Խոխոջում է նրա վրակ,
Խաղում կանաչ մարգերին:
Էն առվակում կես օրին,
Երբ որ շոգից նեղանում,
Գնում էինք լողանում:
Տկո՛ր, աշխույժ խմբակով,
Աղաղակով, աղմուկով
Խաղում էինք, վազվզում
Գույն-գույն մանրիկ ավազում:

(Նովհ.Թումանյան)

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 16 Ավելացրե՛ք բաց թողնված փառերը և,
գործածելով տրված բառերն ու բառակա-
պակցությունները, կազմեցե՛ք կապակցված
խոսք.

սր...նթաց գետակ, գետ...գր, մեղմ...րոր գեփյուռ, խ...րհրդավոր անդ...րր,
բաց...թյա պարշգամբ, ...նկուզենու փայտից պարբապրված ...ր...րոց, ան-
հ...գ փարիներ, օրեց...ր, հոր...ղբայր, ...նոք, գվարթ ...րգ, հն...րյա ...րգեր
...րգել:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 17 Գրեցե՛ք սկ, սպ, սք և ևս մեկ կապակցություն-
ներով սկսվող 10 բառ, որոնց սկզբում արտա-
սանվում է չգրվող ը:

2. ԵՐԿՅՆՉՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՒՂՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայերենի երկհնչյունների արտասանությունը և գրությունը սովորաբար համապատասխանում են միմյանց:

Օրինակ՝

այրել, սենյակ, խոյ, յոթերորդ, թեյ, սուրյեկտ, բույր, բյուր:

Այդ ընդհանուր կանոնից դուրս են մնում միայն հետևյալ դեպքերը.

1

Յա երկհնչյունը գրվում է *իա* տառերով.

ա) հետևյալ հայերեն բառերում. *բամիս, դաստիարակ, հեքիաթ, խավիար, կրիա, փասիան, օվկիանոս.*

բ) մի շարք անձնանունների մեջ. *Անանիա, Ազարիա, Բունիաթ, Եդիա, Եդիազար, Երեմիա, Զաքարիա, Մարիամ, Սուքիա.*

գ) աշխարհամասերի, երկրների, քաղաքների և այլ աշխարհագրական անունների մեջ.

Օրինակ՝

Ասիա, Ավստրալիա, Գերմանիա, Իրալիա, Անգլիա, Ֆրանսիա, Սոֆիա, Ուրմիա, Կիլիկիա, Սիսիան.

դ) ուսերենից և եվրոպական լեզուներից փոխառված բառերում.

Օրինակ՝

քիմիա, սոցիալիզմ, մաթերիա, պրոլետարիատ, էներգիա:

Յա երկհնչյունը գրվում է *եա* տառերով հետևյալ բառերում. *հրեա, իդեալ, քվեարկել, Անդրեաս:*

Բոլոր մյուս դեպքերում *յա* երկհնչյունը գրվում է *յա* տառերով:

Օրինակ՝

մեդալյոն, մադյան, Արարայա, Օֆելյա, կյանք:

2

Յե երկհնչյունը գրվում է *իե* տառերով մի քանի հայրուկ անունների և փոխառյալ բառերի մեջ:

Յ երկհնչյունը գրվում է **եռ** պատերով **իդեոլոգ** (գաղափարախոս) և դրանից կազմված բառերում:

Գրվում է **իռ** պատերով՝ **ռադիո, միլիոն, չեմպիոն, օրիորդ** և այլ բառերում:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 18

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով երկհնչյունները: Փակագծի մեջ գրեցե՛ք ավելացրած երկհնչյունը.

բաղաձ...ն, սակ...ն, եղբ...ր, աղբ...ր, հնչ...ն, դասարարակութ...ն, դաս...րակ, օվկ...նոսային, Նամբարձում...ն, Կիլիկ..., սոց...լական, դեղնագ...ն, համբ...ր, Պար...ր, կր..., երկաթ..., երկ...ղ, Սերգ..., ...թնամյա, հնգամ...կ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 19

Գրեցե՛ք այ, ույ, յա, յու երկհնչյուններով հինգ-սկսան նոր բառ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 20

Գրեցե՛ք տասը բառ, որոնց մեջ յա երկհնչյունը գրվում է իսկ տասերով:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 21

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծում գրելով, թե ինչպե՛ս է կարդացվում ի տառը.

Արփիար, ակադեմիկոս, Ուկրաինա, Ավստրալիա, ծիավոր, Սլովակիա, լաբորատորիա, թիավարել, Փրանսիացի, միավորում, արիանալ, գյուղացիական, սպիանալ, ծիածան, ռադիոհաղորդում, միանալ, դասարարակել, թիակ, Իսրայիլ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 22

Գրեցե՛ք բաց թողնված տառը և փակագծում նշեցե՛ք, թե ինչպե՛ս է հնչում.

օվկ...անոս, Լ...ա, քիմ...ա, էքսկուրս...ա, թ...ավարել, Իսպան...ա, ձ...արշավ, մ...ննույն, դասար...արակություն, մ...ություն, լ...առար, հ...ացում,

Եղ...ազարյան, պոեզ...ա, քաղաքաց...ական, սփառ...ոն, մ...այնակ, գյու-
ղաց...ություն, որդ...աբար, հեք...աթագիր:

Օրինակ՝ _____ օվկիանոս (յ), Լիա (ի):

3. Յ ԶԱՅՆԱԿԱՊԻ ՈՒՂՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1 Յ ձայնակապը գրվում է **ա** և **ռ** տառերից հետո:

Օրինակ՝ _____ տղա – տղայի, խաղալ – խաղայի, պահածո –
պահածոյի, կաթառ – կաթառայի, երեխա – երե-
խայական, Մարո – Մարոյի:

2 Ա և ռ ձայնավորների և հաջորդող որևէ ձայնավորի միջև յ
ձայնակապ չի արտասանվում և չի գրվում.

ա) **ամենա, ենթա, հակա, կիսա** նախամասնիկներով կազմված բառե-
րում.

Օրինակ՝ _____ **ամենա**ընտիր, **ամենա**ուշադիր, **ամենա**իմաս-
տուն, **կիսա**ուղիղ, **ենթա**որոշվայնային, **հակա**իմ-
պերիալիստական, **ամենա**ազնիվ, **ամենա**էժան.

բ) մի բանի օտար բառերում.

Օրինակ՝ _____ **կակաո, կոալիգիա, ռատոնդ:**

3 Յ ձայնակապ չի գրվում, բայց արտասանվում է **ե** (է), **ի**, **ու**
ձայնավորներից հետո:

Օրինակ՝ _____ **միասնություն, ձիեր, գրեի, ծիածան, մարգա-**
րեություն, էական, էի, էություն, դասադուի,
Արիիար, բազեակիր:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 23

Տրված բառերից կազմեցե՛ք նոր բառեր՝ գրելով կամ չգրելով ձայնակապը՝ ըստ համապատասխան կանոնների.

կաթսա(արուն), անգգա(անալ), բազե(ակիր), լի(ություն), մի(ություն), մասսա(արար), շղթա(ել), ազգա(ին), խաբեբա(ություն), ընծա(ել), հսկա(ական), մեքենա(որեն), երեկո(անալ), ենթակա(ական), հեռակա(ել), արի(ություն), գո(անալ), գո(ություն):

Օրինակ՝ _____ կաթսայարուն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 24

Արտագրեցե՛ք ներքոհիշյալ բառերը՝ փակագծերում նշելով, թե ինչպե՛ս են արտասանվում իրար հաջորդող ձայնավորները.

հիանալ, ձիարշավ, փեղեք, արիություն, թիակ, բազմակողմանիորեն, րոպեական, քվեարկել, կորեացի, կորեերեն, գնչուական, էություն, էինք, մարգարեական:

Օրինակ՝ _____ հիանալ (իյա), գնչուական (ուա):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 25

Ներկյալ բառերից ամենա նախածանցով կազմեցե՛ք նոր բառեր և գրեցե՛ք համապատասխան կանոնների համաձայն.

արագ, եռանդ, ընդհանուր, անմեղ, ընդունելի, որոշակի, էական, ոգևորիչ, երջանիկ, ուժեղ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 26

«Դպրոցական ուղղագրական բառարանի» օգնությամբ, տրված բառերի սկզբից ավելացնելով արմատներ և ածանցներ, կազմեցե՛ք նոր բառեր: Բացարկեցե՛ք դրանց ուղղագրությունն ու արտասանությունը.

եղծել, եղկելի, եռանդ, երկար, եղբայր, երթ, երևույթ, եզր, երախտիք, երանգ, երգ, երկյուղ:

Մեկնությունք բառերի նշանակությունք.

եղծել	– փչացնել, աղավաղել, քանդել
եղկելի	– 1. գարշելի, զգվելի, նողկալի. 2.ողբալի, թշվառ, ողորմելի
երանգ	– գույն, գույնի նուրբ փարփերակ
երախարիք	– բարի գործ, բարերարություն

4. ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ՈՒՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՈՒՂԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆԸ

Նայերենում ընդհանրապես բաղաձայնների արտասանությունը համապարասխանում է գրությանը, այսինքն՝ բաղաձայններն ինչպես որ արտասանվում, այնպես էլ գրվում են: Բայց կան դեպքեր, երբ համապարասխանությունը խախտվում է:

Օրինակ՝

Արտասանում ենք **վարդ**, բայց գրում ենք **վարդ**
(**թ** հնչյունը գրում ենք **դ** տառով):

Մ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

27

Արտագրեցե՛ք ընդգծված բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց գրեցե՛ք, թե ինչպե՛ս են արտասանվում բ,գ,դ,ձ,ջ փառերը:

Ի՞նչ կլինի, առա՛, **գրիչ**,

Ինձ էլ սիրես **զոնե** մի քիչ:

Ինչու՞ իմ մեծ **քրոջ** **ձեռքին**

Գրում ես միշտ վարժ ու **կարգին**.

Իսկ իմ ձեռքին խազմզում ես

Մե **ազոտալի** ճանկերի պես:

Ես քեզ վար **բան** ի՞նչ եմ արել:

Ե՛կ, խնդրում եմ՝ ինձ համար էլ

Գրի էնպես **արագ-արագ**,

Էնպես ուղիղ, սիրուն, **բարակ**:

Գրիչը լուռ լսում, լսում,

Ճոճոում է ու խազմզում,

Բայց այս **անգամ** **արդեն**, կարծես,

Փոքրիկ ծրի ճանկերի պես:

(Նով հ.Թ-ու մանյան)

Բաղաձայնների հնչյունափոխությունը հետևանք է բառի մեջ փվյալ բաղաձայնի՝ նախորդ հնչյունի ազդեցությամբ կարարված արտասանական փոփոխությունների: Արտասանական այդ փոփոխությունները փվյալ հնչյունը փոխում են նման կամ մոտ մի այլ բաղաձայնի, երբ այն հաջորդում է **ռ**-ին, **ղ**-ին, որևէ ձայնավորի և **ւ**, **և** ռնգային հնչյուններին:

Արտասանությամբ մոտ բաղաձայնները, որոնց միջև փեղի են ունեցել այդ հնչյունափոխությունները, կազմում են հետևյալ զուգահեռ շարքերը.

բ - պ - փ

գ - կ - թ

դ - տ - թ

ձ - ծ - ց

ջ - ճ - չ

ղ - խ

վ - ֆ

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

28

Ա. Որոշեցե՛ք վերը տրված ուղղահայաց շարքերի բաղաձայնների փեխակը, բացառեցե՛ք դրանց արտասանական առանձնահատկությունները:

Բ. Տաջորդաբար արտասանելով հորիզոնական յուրաքանչյուր շարքի բաղաձայնները՝ գրե՛ք դրանց արտասանական նմանությունները:

Բաղաձայնների ուղղագրությունն իմանալու համար պետք է սովորել հետևյալ կանոնները:

բ, պ, փ, գ, կ, թ, դ, տ, թ, ձ, ծ, ց, ջ, ճ, չ, ղ, խ, վ, ֆ

բ-պ

1

Ներկյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում **ռ**-ից հետո լսվող **փ** հնչյունը գրվում է **բ** տառով.

դարբին	(դարբնոց, դարբնել)
երբ	(երբեմն, երբեք)
լիբ	(լրբանալ, լրբություն)
խորունկ	(բույսի անուն է)
հարբել	(հարբեցողություն, հարբեցություն)
նուրբ	(նրբորեն)
որբ	(որբանալ, որբանոց)
սուրբ	(սրբազան, սրբություն)
սրբել	(սրբիչ, սրբագրել)
ուրբաթ	(ուրբաթախոս)

2

Ր-ից հետո լսվող **փ** հնչյունը գրվում է **փ** պատով հեպնյալ արմապներում և նրանցից կազմված բառերում.

արփի (արև)
երփն (գույն)
փրփուր
թարփ (ծուկ որսալու ցանց)
Արփիար

3

Բոլոր մյուս բառերում **ր**-ից հետո լսվող **բ** հնչյունը գրվում է **բ** պատով, ինչպես՝ **բորբ**, **բորբոքել**, **գերբ**, **բորբոս**, **արբանյակ**, **սերբ**, **կարբիդ** և այլն:

4

Նեպնյալ արմապներում և նրանցից կազմված բառերում **ձայնավորից** կամ **ւ** բաղաձայնից հետո լսվում է **փ** հնչյունը, բայց գրվում է **բ** պատը.

արխազ
իբր, իբրև
խաբել (խաբուսիկ, խաբեբա և այլն)
հակորենի, հակորունկ (բույսի անուն է)
շաբաթ (շաբաթական, երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի)
համբերել
համբույր

Չայնավորից հետո լավում է **փ** հնչյունը, բայց գրվում է **ք** տառը նաև հետևյալ հարուկ անունների մեջ.

Գարրիել

Նակոբ

Քերոբ

Սերոբ

5

Բոլոր մյուս բառերում **ձայնավորից** կամ **մ**-ից հետո լավող **փ** հնչյունը գրվում է **փ** տառով, իսկ **ք** հնչյունը՝ **ք** տառով:

Օրինակ՝

ափ, փափագ, շամփուր, փամփուշտ, դափնի, ճամփորդ, փողփողել, աբեթ, գուք, լոբի, հոբելյան, Աբել, Զաբել, թամբ, ծծումբ և այլն:

6

Ներկյալ բառերում լավող **խա** հնչյունները գրվում են **դք** տառերով.

ադք (ադբել, ադբակույտ, ադբանոց և այլն)

ադքյուր

եդքայր (հորեդբայր, եղբորորդի և այլն)

ոդք (ոդբալ, ոդբանվագ, ոդբասաց, ոդբերգություն և այլն)

24

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

29

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով փ կամ բ՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

եր...ներանգ, փր...րել, դար...նոց, փա...կանալ, ամ...ուփել, սր...ից, համ...ե-
րություն, դա...նեվարդ, Ար...իարյան, ճամ...աբաժան, Ար...իկ, որ...անոց,
ուր...աթ, եր...եք, նր...երանգ, սր...ագրել, հար...ած, Նամ...արժումյան, եր...նի-
ցե, շա...աթօրյակ, ճող...ել, հղ...անալ:

24

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

30

**Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակա-
գծերում գրելով, թե ը-ից հետո ի՞նչ հնչյուն է
արտասանվում և ի՞նչ տառ է գրվում.**

սրբազան, բորբոքել, դերբայ, փարբեր, պարբերաբար, նրբանալ, ներբողել, երփնագույն, հարբել, արբանյակ, որբանալ, երբեմնի, նրբագեղմ, բարբառ, արբեցում:

Օրինակ՝

սրբազան (փ հնչյուն, բ փառ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 31 Ներկայի հանգախաղը սովորեցե՛ք անգիր: Աշխատեցե՛ք հիշել այդպեղ գործածված այն բոլոր բառերը, որոնցում փ կամ պ հնչյունը գրվում է բ փառով:

Եղբայր Նակո՛ք, դարբին Քերո՛ք,
Սուրբ Գաբրիե՛լ, Աղբյուր Սերո՛ք,
Ասկյարը՝ լիրբ, խաբվածը՝ որբ,
Ուրբաթ-շաբաթ աբխազի ողբ...

Երբ արտերում աղբ ու խրբուկ,
Նակորենի, նուրբ հակորուկ,
Քաջ Ֆիդայու երդման համբույր,
Արցախ երկրի հարբեցնող բույր, –
Նամբերանքի իբրև ավարտ՝
Սրբենք արցունք, օ՛ն, դեպի մարտ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 32 Տրված բառերին արմատներ ու ածանցներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր: Որոշեցե՛ք դրանցում հնչյունափոխված և անհնչյունափոխ ձայնավորներն ու երկհնչյունները.

աղբ, ողբ, որբ, համբույր, եղբայր, սուրբ, նուրբ, երբ:

Օրինակ՝

սուրբ – սրբագործել, սրբազան, սրբահայր, սրբանալ, սրբուհի, սրբամայր, սրբապարկեր, սրբություն, սրբորեն (ու-ն հնչյունափոխվել է բ-ի), անսուրբ, ամենասուրբ (ու-ն չի հնչյունափոխվել).

երբ – երբեմն, երբեմնի, երբեւէ, երբեիցե, երբեք (ե-ն չի հնչյունափոխվել):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

33

Ըստ նկարի կազմեցե՛ք պլան և, շարունակելով սկսված խոսքը, ավարտեցե՛ք:

Երփներանգ ծաղիկների փունջը ձեռքին՝ Նակոբը մոպեցավ քոռը՝ Արփենիկին:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

34

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված տառերը: Այս օրինակով բնութագրեցե՛ք ձեր ծանոթներից մեկին:

Նակո...ի հորեղ...այրը՝ Գա...րիելը, դար...ին է: Նաղթանդամ է, պարթև, բայց ունի նուր... դիմագծեր, սր...ի պես պայծառ ու ջինջ հայացք: Ազնիվ ու շիտակ, ունի մի փա...ագ՝ ապրել առանց խա...եության, եր...եք ու եր...նէ չող...ալ, չնվնվալ դժվարություններից:

Մ

ավարտեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

պարթև
փափագ
ասկյար
օն

– թիկնեղ, լայնաթիկունք

– ցանկություն, իդե

– 1. թուրք զինվոր. 2. փխր. փայրագ, փայրենի գազան

– ձայնարկություն. հրամայական, խրախուսական, բաջակերական բացականչություն՝ ապա՛, հապա՛, դե՛ նշանակությամբ:

1

Բ-ից հետո հետևյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում լսվում է **բ** հնչյունը, բայց գրվում է **գ** տառը.

երգ (երգել, երգիչ, երգարան, երգեցողություն և այլն)

թարգման (թարգմանել, թարգմանություն և այլն)

կարգ (կարգադրել, կարգադրություն, կարգին, օրակարգ և այլն)

մարգարե

մարգարիտ

պարգև (պարգևատրել)

2

Նետևյալ բառերում ձայնավորից հետո լսվում է **բ** հնչյունը, բայց գրվում է **գ** տառը.

ալագ

զագս

զուգել (-վել)

էգ (իգական)

էգուց

թագավոր

ծագել (ծագում, արևածագ և այլն)

ծեգ (ծեգին)

կարագ

հագնել (հագուստ, հագցնել)

հոգ (հոգս, հոգաբար)

հոգնել

հոգի

հոգևակի

ձագ

ձիգ (ձգել, հրաձիգ և այլն)

ճիգ (ճգնել, ճգնաժամ)

նրագ

նրազու

մարագ

մուգ (մգանալ)

նորոգ (նորոգել, նորոգում և այլն)

շոգ

շոգի

ոգի

պապարագ

սուգ (սգալ, սգավոր և այլն)

փեզր

ուրագ

օգնել (օգնական, օգնություն և այլն)

օգուտ (օգտակար, օգտագործել և այլն)

Ն-ից հետո լսվող **ք** հնչյունը գրվում է **գ** փառով **անգամ** բառում:
ք հնչյունը գրվում է **գ** փառով նաև **Գևորգ, Մարգար, Մարգիս, Գրիգոր, Օգսեն** հափուկ անուններում:

3

Բոլոր մյուս բառերում լսվող **ք** հնչյունը գրվում է **ք** փառով,
գ հնչյունը՝ **գ** փառով:

Օրինակ՝

արքա, հերքել, փուրք, քրքիշ, քուրք, դիրք, ե-
զերք, զորք, վերք, ագահ, ագարակ, թագ, ձա-
գար, մեզ, դագանակ, ոռոգել, սագ, վագր, փեզ,
գիզգազ և այլն:

4

Խկ հնչյունները **շաղգամ** բառում գրվում են **դգ** փառերով:

24

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

35

Արագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով
բաց թողնված փառերը և փակագծերում
գրելով, թե ինչ փառ է գրվում և ինչ հնչյուն է
արտասանվում.

եր...ից, անար..., դասակար..., պար...նապրություն, անար...անք, ար...ա-
սիք, եր...իծանք, կար...աղբություն, համեր..., Մար...արյան, մեներ..., մար-
...արաշար, մր...եղեն, բնարեր...ություն, դրամապուր..., բուր..., թար...

մանիչ, գոր...ագործ, բար...ավաճել, մար...ագերին, կառ..., վար...ուրարք, բեր...արվություն:

Օրինակ՝

երգիչ (զ տառ, ք հնչյուն), վարքուրարք (ք տառ, ք հնչյուն):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 36

Խմբավորեցե՛ք ք հնչյունի դիմաց զ տառ ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջնավանկի ձայնավորի (-ազ, -եզ, -իզ, -ել, -ոզ, -զի, -ուզ) և աշխարհեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝

ճրագ

հոգի

մարագ

շոգի

կարագ

ոգի

և այլն

և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 37

Որոշեցե՛ք, թե ք հնչյունը ո՞ր բառում ի՞նչ տառով է գրվում ր-ից հետո.

կար...ադրել, սար...ավորել, եր...արան, խոր..., վար...ագիծ, հեր...ել, թար...մանություն, քուր..., փեզեր..., ներ...ուսար, մար...արարափայլ, խորհար..., կար...ապահ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 38

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում նշելով, թե ք հնչյունը ի՞նչ տառով է գրվել.

նվագարան, շոգենավ, օգնություն, հերք, ավագություն, հերաբրբություն, թագավորական, հանքափոր, ձիւք, փարերք, վերանորոգել, հոգնակի, բրբջալ, հոգարարություն:

Օրինակ՝

շոգենավ (զ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 39

Նկարեյալ հանգամանակն ու շուրասելուկը սովորեցե՛ք ակզիր: Աշխարհեցե՛ք հիշել այդպեղ գործածված այն բոլոր բառարմարները, որոնցում ք հնչյունը գրվում է զ տառով:

Զագսի գուգսով, հագին ճերմակ,
 Ոչ օգնական, փեսա ու թագ,
 Ծագած ծեղին ձեռքին ճրագ՝
 Նոգնած հարսը մարավ մարագ:
 Մարագ հո չէ՛, մի ագարակ,
 Էլ ճրագու՛, փթով կարագ,
 Տեղրի բաղած շաղգամի դեզ,
 Նորոգ իրեր՝ մուգ ու պես-պես,
 Կարգով թիեր, անգամ ուրագ,
 Նոգնակի հոգս՝ էզ ու որձ ձագ...
 Ավագ Զարիկ, էգուցվա ծես,
 Նոգին դարձավ կորեկի կես.
 Պարարագի շոգ ու շոգի,
 Սգավոր չարք ու չար ոգի.
 Ի՛նչ հարսանիք, երգ ու պարզև,
 Մարած ճրագն ընկավ ներքև:
 Մարգարիտը խեղդում է ձիգ,
 Դուրս ելնելու անօգուտ ճիգ...
 Մարգարեներ, ո՛վ սուրբ թարգման,
 Շփոթված հարս, շուրջը՝ դարման:

Տեղեկություն

Գևո՛րգ, Գրիգո՛ր, Մարգի՛ս, Օգու՛ն,
 Ավա՛գ, Մարգա՛ր ու Մարգարի՛տ,
 Վա՛յ ճգնավո՛ր թագավորի՛դ:

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 40

Տրված բառերին ավելացնելով բայական
 վերջավորություն՝ կազմեցե՛ք գործողություն
 ցույց տվող բառեր: Որոշեցե՛ք դրանցում
 հնչյունափոխված ձայնավորները.

երգ, հոգ, ձիգ, ճիգ, մարգարե, մուգ, նորոգ, շոգ, շոգի, սուգ:

Օրինակ՝

շոգի – շոգիանալ (ի-ն չի հնչյունափոխվել),
 ձիգ – ձգել (ի-ն հնչյունափոխվել է ռ-ի):

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 41

Արարագրեցե՛ք՝ ավելացնելով բաց թողնված
 տառերը: Շարադրանքի նմանությամբ բանա-
 վոր նկարագրեցե՛ք բնության ու կենդանական
 աշխարհի մի օրինակ:

նյարդ
որդ (որդնել)
որդի
ջարդ (ջարդել)
վաղորդյան (առավոտ-
յան)

վաղորդայն (վաղ առավոտ)
վարդ
վարդապետ
վրդովել (վրդովմունք)
օրհորդ

Թ հնչյունը գրվում է **դ** փառով նաև **-որդ, -ուրդ** ածանցներով կազմված բառերում (**առաջնորդ, երրորդ, նախորդ, ժողովուրդ, արձա-կուրդ, խառնուրդ** և այլն) և հետևյալ հարուկ անուններում.

Բարդուղիմեոս
Զարդար
Նվարդ
Միրվարդ
Վարդան

Վարդևան
Վարդգես
Վարդուհի
Վարդուշ

Բոլոր մյուս բառերում **ր**-ից հետո լավող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** փառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** փառով:

Օրինակ՝

արթուն, երթ, զարթնել, թերթ, խորթ, թիրեռ,
հերթ, պարթև, փարթամ, բարդի, դիրք, խար-
դախ, խլուրդ, հարդ (դարման), հորդ, անուրդ,
թակարդ, ապարդյուն, հարդարել, մակարդակ,
Նավասարդ, Տրդատ և այլն:

2

Չայնավորից հետո լավող **թ** հնչյունը գրվում է **դ** փառով հետևյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում.

դադար (դադարել, անդադար և այլն)
դադրել = հոգնել
օդ

Բոլոր մյուս բառերում **ձայնավորից** հետո լավող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** փառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** փառով:

Օրինակ՝

կաթ, կաթսա, սդաթ, երկաթ, սաթ, անհեթեթ,
թեթև, վիթ, ադամանդ, դողոշ, բադ, ծղրիդ,
վառող, Սեդրակ, Ադամ, Թեոդոս:

3

Ներկայից բառերում **և**-ից հետո լավող **թ** հնչյունը գրվում է **դ** տառով.

անդամ

ընդամենը

խնդիր

ընդհանուր

կենդանի

ընդունել, ընդունակ

Բոլոր մյուս բառերում **և**-ից հետո լավող **թ** հնչյունը գրվում է **թ** տառով, իսկ **դ** հնչյունը՝ **դ** տառով:

Օրինակ՝

կանթ, կանթեղ, շանթ, ենթարկել, խենթ, ան-
թառամ, հակինթ, ադամանդ, ավանդ, հանգ,
թունդ, թիկն (թնդալ, թնդյուն) և այլն:

Սովորեցե՛ք բառերի նշանակությունը.

1. բարդ	–	1. դժվարին, խրթին. 2. շատ մասերից բաղկացած. 3. դիզված
2. բարդ	–	բարդոց, խորի չորացած դեզ (30-40 խորձ)
բրդոշ	–	մածնաջուր՝ մեջը հաց բրդած, մածնաբրդոշ
դադար	–	1. հանգիստ, հանգստություն. 2. խաղաղություն. 3. գործողության ընդմիջում
դադարել	–	1. հանգստանալ, հանգիստ առնել. 2. խաղաղանալ. 3. ավարտվել, վերջանալ
դադրել	–	հոգնել, բեզարել
դրդել	–	1. հրել, բոթել. 2. հրահրել, մղել մի բանի
երդ	–	երդիկ՝ փսն կրուրին թողած անցք
զերդ	–	ինչպես, նման (շաղկապ)
1. լերդ	–	լյարդ
2. լերդ	–	1. հեղուկի մակարդակը, լերդանալը. 2. լերդացած՝ մակարդված հեղուկ

1. հաղորդում – 1. հաղորդելը. 2. այն, ինչ հաղորդվում է (ռադիոյով, հեռուստատեսությամբ)
2. հաղորդում – հաղորդություն, ճաշակ՝ օրինած նշխար և գինի փայլը (նկեղեցում)
- վաղորդայն – վաղ առավոտ, այգաբաց
- վաղորդյան – 1. վաղ առավոտյան, վաղորդային հափուկ. 2. վաղորդային փեղի ունեցող

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 43 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով բաց թողնված փառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ինչպե՛ս են արտասանվում դրանք.

դղր...ալ, բր...ոտ, խար...ախություն, ար...յունավեպ, ար...են, ար...ա-
րամիտ, բար...ի, նյար...ային, որ...նել, վր...ովել, սար...ոստայն, խորանար...,
աճուր...ային, հեծանվոր..., բեր..., հաղոր...ել, զար...արել, հագուր..., բա-
ժանոր...:

Օրինակ՝ _____ դղրդալ (դ), բրդոտ (թ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 44 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը և փակա-
գծերի մեջ գրեցե՛ք, թե բառի մեջ եղած դ փառը
ինչպե՛ս է հնչում.

կարդալ, ժողովուրդ, արձակուրդ, անդամագրել, կենդանություն, համընդ-
հանուր, օդապարիկ, հորդահոս, հարդարանք, վարդենի, ընդունելություն,
թնդյուն, հանդապահ, ավանդել, ավանդություն, դադարել, Վարդանյան,
անդունդ, աղամանդափայլ, վառողային:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 45 Խմբավորեցե՛ք թ հնչյունի դիմաց դ փառ
ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջ-
նավանկի ձայնավորի (-արդ, -երդ, -որդ, -ուրդ,
-ել) և աշխարհեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝ _____ մարդ
նյարդ

երդ
լերդ

լյարդ
և այլն

բերդ
և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 46

Նայելյալ օրհնություն-հանգստիսդն ու շուր-
ասելուկը սովորեցն'ք անգիր: Աշխարհեցն'ք
հիշել դրանցում գործածված այն բոլոր բառա-
մայրները, որոնցում թ հնչյունը գրվում է դ
պատռով:

Կենդանություն'ն՝ ժողովրդի'ն,
– Ուրդ-ով ավարտվող խորհրդի'ն,
Նրա որդու'ն, ե'րդ ու բերդի'ն,
Վարդ ու զարդի'ն, զերդ օրհորդի'ն:
Կենդանություն'ն՝ մարդու նյարդի'ն,
Լե'րդ ու լյարդի'ն: Անե'ծք՝ ջարդին:
Արդարություն'ն՝ ընդհանուրին,
Ընդ-ից ծնված ընդունողի'ն,
Արդարություն'ն՝ բարդ անդամին,
– Որդ-ով կազմված ո'րերորդին,
Խորդուբորդում դադրած որդի'ն,
Դադար չառնող ծակ կոկորդի'ն:
Վաղորդայնին՝ արդար երդու'մ,
Վարդասպերի՝ սուրբ հաղորդում,
Դմաշենի՝ վաղորդյան օ'դ,
Այս խնդի'րը՝ ձեզ առաջնորդ:
Վարդա'նը թող բարդո'ց բարդի,
Նվա'րդը թող բրդո'շ բրդի,
Զարդա'րը թող բու'րդը մանի,
Թաղևո'ւր՝ բա'րդը դրդի:

Հոսքապեղուկ

Արդյո՞ք արդեն արդար արդյուն'ք...
Կարդացողի՝ զուր վրդովմուն'ք:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 47

Ձեր մեծերից հարցրե՛ք և գրեցե՛ք օրհնու-
թյուն-մաղթանքի 5-10 օրինակ: Փորձեցե՛ք բա-
ցադրել օրհնությունների բովանդակությունը:

Մեծ փիկինը ձեռքը դնելով գույգի գլխներին՝ օրհնեց. «Ծլեք, ծաղկեք, գորանաք, ապրեք, ազատությունը փեսներ» (Դ.Դեմիրճյան): Մուրագիդ հասնես: Յոթ որդով սեղան նստես: Աստված ճրագդ վառ պահի: Մեղքերիդ՝ թողություն, հոգուդ՝ արքայություն: Կալիդ քամի լինի, ջաղացիդ՝ հերթ:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

48

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով թկամ դ տառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

հաջոր..., խոր...ություն, որ...ի, մար...կային, եր...ում, վար...ագույն, դա...արեցնել, ըն...ունակություն, խորհուր..., թեր...ել, շքեր..., եր...նեկել, օ...ապարիկ, հեր...ապահ, սաղար...ախիտ, հեր...ական, զար...արել, զար...ոնք, դր...ել, գ...ակավոր, ազ...եցիկ, կր...ություն, անկիր..., ըն...միջում, ըն...ացք, ըն...հանրություն, ըն...օրինակել, ան...ամագրություն, ըն...րիք, ...արգմանել, են...ակա, ըն...ունելություն:

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

49

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում գրելով, թե *ր-ից* և *ն-ից* հետո ի՞նչ հնչյուն է լսվում և ի՞նչ տառ է գրվում.

կրթել, թակարդ, հարթություն, օրաթերթ, մորթել, կարդալ, արթուն, արդարություն, հարդանոց, փարթամ, թարթիչ, երթուղի, ընդհանրական, անթարթ, ընդհանրապես, կենդանություն, ընթերցել, խորդուրդ, բարդ, կանթ, ենթարկել, խնդրել, երկանդամ, Անդրեաս:

Օրինակ

կրթել (թ հնչյուն, թ տառ):

2

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ

50

Ա. Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր.

մարդ, գվարթ, արդար, դադարել, որդ:

Բ. Տրված բառերով կազմեցե՛ք բառակա-
պակցություններ, իսկ սրանցով էլ՝ նախա-
դասություններ.

խորթ, խորդուբորդ, որդ, որթ, հարթ, հարդ, հորթ, հորդ:

Գ-Ճ

1

Ներկյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում *ր*-ից հետո լսվող *ց* հնչյունը գրվում է *ճ* տառով.

արձակ (արձակուրդ, ընդարձակ, համարձակ, բացարձակ,
արձակել և այլն)

բարձ (մանկաբարձ, բարձիթողի, բարձապեղ և այլն)

բարձել (ամբարձիչ, վերամբարձ և այլն)

բարձր (բարձրաբերձ, բարձունք, բարձրացնել, բարձրա-
դիր և այլն)

դարձ (դարձյալ, վերադարձ, իրադարձություն և այլն)

դերձակ

դերձան

խուրձ

հանդերձ (հանդերձյալ, հանդերձապահ, հանդերձանք,
հանդերձարան և այլն)

հարձակվել (հարձակում, հարձակողական և այլն)

համբարձում

որձ (որձակոտոր)

որձա

վարձ (վարձապրել, աշխատավարձ, օրավարձ և այլն)

վարձակ

փորձ (փորձել, փորձառություն, փորձանք, փորձարար,
փորձություն և այլն)

Բոլոր մյուս բառերում **ռ**-ից հետո լավող **ց** հնչյունը գրվում է **ց** փառով, իսկ **ձ** հնչյունը՝ **ձ** փառով:

Օրինակ՝

հարց, ընթերցել, պախուրց (սանձ), **կորցնել, մրցում, լորձ, հերձ** (**հերձել, հերձարան**), **մերձ, արձան, վրձին, արվարձան, հորձանք** և այլն:

2

Ներկյալ արմարներում և նրանցից կազմված բառերում լավող **խց** հնչյունները գրվում են **ղձ** փառերով:

ղաղձ

ղեղձ

ղեղձան

ղեղձանիկ

Բոլոր մյուս բառերում լավում և գրվում են **ղձ**:

Օրինակ՝

աղաղձ, գեղձ, բաղձանք, իղձ, մաղձ և այլն:

3

Չայնավորից հետո լավող **ց** հնչյունը **օձ** և նրանից կազմված բառերում գրվում է **ձ** փառով:

Առկա բառերի և արտահայտությունների ցանկ.

դարձ

- 1. հեր դառնալը, վերադառնալը. 2. շրջվելը. 3. պրույր. 4. շրջապրույր, ոլորան. 5. հավա-
պափոխ լինելը

դերձակ

- կարուձև անող արհեստավոր
- բաց դեղնագույն, խարյուշ

1. դեղձան

- դեղձանիկ թռչուն

2. դեղձան

- 1. թել, առասան. 2. մասնավորապես կարի թել

դերձան

- 1. համբառնալը՝ դեպի վեր բարձրանալը. 2. Բրիտ-

Համբարձում

տոսի երկինք վերանալը. 3. այդ տունը. 4. այստեղ հայրուկ անուն

1. հանդերձ – 1. հագուստ, զգեստ. 2. վրան ծածկելու շոր, ծածկոց. 3. սարք, սպասք
2. հանդերձ
որձ – 1. հեղրը, միասին. 2. չնայած, հակառակ
- 1. արու, արական սեռին պատկանող. 2. արական չպտղաբերող բույս. 3. երկու տարեկան արու ոչխար. 4. արու կենդանի
- որձա – բույսի ծայրի մերկ ցողունը, որ տերևներից վեր է բարձրացած, զոխ
- վարձակ – 1. հարճ. 2. թեթևաբարո կին՝ պարուհի

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 51

Խմբավորեցե՛ք 9 հնչյունի դիմաց ձ տառ ունեցող բառերն ըստ հանգ կազմող վերջնավանկի ձայնավորի (-արձ, -ակ, -որձ, -ուրձ) և աշխարհեցե՛ք հիշել:

Օրինակ՝

բարձ

արձակ

դարձ

վարձակ

վարձ

և այլն

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 52

Ներկայի խրատ-հանգամանոր սովորեցե՛ք անգիր: Աշխարհեցե՛ք հիշել այդտեղ գործածված այն բոլոր բառարմատները, որոնցում 9 հնչյունը գրվում է ձ տառով:

Դերձա՛կ Տամբարձում,
Վարձակ չես վարձում,
Արձակ-համարձակ
Խրձե՛ր ես բարձում:
Տամբարձու՛մ դերձակ,
Թո՛ղ խուրձ ու փորձա՛նք,
Ան թել ու դերձա՛ն,
Կարի՛ր հանդերձակ:
Մոռացի՛ր դու վա՛րձ,
Բարձրություն՛ն ու բա՛րձ,
Օ՛ձ, ո՛րձ ու որձա՛,
Տարձակու՛մ ու դա՛րձ,

Մտի՛ր *դադաաստան*,
Դեղձուտ, *դեղձաստան*,
 Վանդակում պահի՛ր
Դեղձանի՛կ դեղձան:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 53 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով *ց* կամ *ծ* տառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

ընթեր...արան, քաղ...րահամ, Դեղ...անիկ, օ...ածն, ընթա...ք, սառ...ա-
 կալել, աղ...ան անել, քաղ...ած, դեղ...ենի, փո...խել, հար...նել, ընչաքաղ...,
 հա...թուխ, հեղ...ուցիչ, հա...կերույթ, օ...ածուկ, ...ասում, կառու...ել, գրույ...,
 լվա...ք, մր...ակից, քաղ...րություն, ար...ունքոտ, վար...ապրել, հանդեր...արան:

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 54 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակա-
 գծերում գրելով, թե *ր* և *դ* տառերից հետո ի՞նչ
 տառ է գրվում և ի՞նչ հնչյուն է առաջանում.

իղձ, վրձին, վարձ, բարձրանալ, արցունքախառն, համարձակ, բարձել,
 հայրենադարձ, հարցասեր, հուշարձան, անարցունք, քաղցրարյուն, դեղ-
 ձանիկ, փորձել, հերձել, հարձակում, մերձավոր, հորձանք, տարեդարձ,
 արձակուրդ, դարձյալ, լուսարձակ, վարձապրել, փոխադարձ:

Օրինակ՝ *իղձ* (*ձ* տառ, *ձ* հնչյուն), *վարձ* (*ձ* տառ, *ց* հնչյուն):

ՄԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 55 Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով
 բաց թողնված տառերը՝ փակագծերում գրելով,
 թե ինչպե՞ս են առաջանում դրանք.

հարցուփոր..., վար...ել, տողադար..., փոր...ակայան, հերար...ակ, անցու-
 դար..., ուղեր..., բևեռամեր..., հոր...անուտ, լուսար...ակ, հակահար...ակում,
 արևադար...ային, լոր...ունք, հր...իգ, մեր...ավոր, խր...ածն, հանդեր...անք,
 ար...անագործ, վր...նաներկ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 56

Կազմեցե՛ք նախադասություններ՝ զործածելով տրված բառաշարերը.

- ա) համարձակ, բարձրանալ, բարձրաբերձ, բարձունք.
- բ) արձակուրդ, իղձ, հայրենադարձ, անարցունք, հուշարձան.
- գ) ոսկեպախուրց նժույգ, մերձակա, արձակ:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 57

Արտագրեցե՛ք՝ ավելացնելով փակագծերում տրված համապատասխան բառը:

... արևը ոսկեզօծել էր ... լեռների կապարները: ... մազերի ծայրերը հավաքելով՝ աղջիկն իր ... հայացքն ուղղեց ... բարդիներին, ողջունեց նախշունիկ ..., ապա կռացավ դեպի ... գեղակը, դեպի ... և ... թփույները:

(Դաղձ, դարձյալ, դեղձանիկ, օձագալար, մերձակա, ոսկեդեղձան, բարձրաբերձ, բարձրուղեշ, ուրց, թափանցիկ):

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 58

Տրված բառերին սկզբից և վերջից բառեր և ածանցներ ավելացնելով՝ կազմեցե՛ք նոր բառեր.

արձակ, բարձր, դարձ, գեղձ, վարձ, փորձ:

դարձ – անդարձ, անդրադարձ, հակադարձ, վերադարձ, արևադարձ, հայրենադարձ, շրջադարձ, տարեդարձ, տոդարձ և այլն:

Վ ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 59

Նիշեցե՛ք «Գիրքորը» պատմվածքի մեջ բազմազ Լրարենի խոհանոցում համբոյի՝ Գիրքորին տրված խրատները: Բացատրեցե՛ք, թե ինչ է խրատը:

Բոլոր մյուս բառերում **ռ**-ից հետո լավող **չ** հնչյունը գրվում է **չ** փառով, իսկ **ջ** հնչյունը՝ **ջ** փառով:

Օրինակ՝

**դարչին, նկարչական, փարչ, վարչություն, ա-
նուրջ, կամուրջ, շուրջ, շրջան, շրջագայել, որջ,
բաղարջ, հաղարջ, արևորջ** (չծնող), **խարջ, խուր-
ջին, մարջան** (թանկագին բար) և այլն:

2 Ներկյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում լավող **խչ** հնչյունները գրվում են **ղջ** փառերով:

աղջիկ

աղջկապրակ (փիփերթ բույս)

ամբողջ

ողջ (ողջանալ, ողջույն, առողջ և այլն)

Բոլոր մյուս բառերում լավող **խչ** հնչյունները գրվում են **խչ** փառերով, իսկ **ղջ** հնչյունները՝ **ղջ** փառերով:

Օրինակ՝

փախչել, աղջամուղջ (մութնուլույս), **գեղջուկ,
գաղջ** (քիչ փաք, գոլ), **ողջախոհ, եղջերու, զղջալ,
շեղջ** (կույր), **չղջիկ** և այլն:

3 Ներկյալ արմատներում և նրանցից կազմված բառերում **ձայնավորից** հետո լավող **չ** հնչյունը գրվում է **ջ** փառով:

աջ (աջակողմյան, աջիկ և այլն)

առաջ (առաջարկ, ընդառաջ, առաջապահ և այլն)

առաջին, առջև, առաջնորդ

առեջ(ք), վայրեջք

մեջ, մեջք

ոջիլ

քաջք

Բոլոր մյուս բառերում ձայնավորից հետո լավող չ հնչյունը գրվում է չ
 փառով, իսկ ջ հնչյունը՝ ջ փառով:

Օրինակ՝

ոչ, ոչխար, աչք, աչագեղ, գրիչ, փուչ, կոչ, էջ,
 խոխոջ, հաջորդ, շեջ (հրշեջ, անշեջ), քաջ, քրք-
 րիջ, աջակցել, հաջող, իջնել, իջեցում, միջակ,
 միջև, միջին, միջար, քոջ, ընկերոջ և այլն:

Չ

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 61

Ներկայիս հանգստիստեղծում շուրաստեղծումը առ-
 վորեցե՛ք անգիր: Աշխատեցե՛ք հիշել այդպեղ
 գործածված այն բոլոր բառարմարները, ո-
 րոնցում չ հնչյունը գրվում է ջ փառով:

Աջ արմարից կազմի՛ր առաջ.

Առջև, առաջին, առաջնորդ

Կգան շուրով քեզ ընդառաջ:

Մեջ արմարից կազմի՛ր քեզ մեջք,

Քաջ արմարից՝ մեզ օգնող քաջք.

Էջ արմարից կազմի՛ր առէջք,

Մնաց մի բառ ու իր վայրէջք:

Շ

Ներատեղեց

Աղջիկը թրջել է աղջկապրակը ողջ,
 Գող առջը կերել է մինչև վերջ՝ ամբողջ:

Վ

Առջևիցե՛ք և բառերի շաղկապները.

- առէջ(ք) – ծաղկավոր բույսերի բազմացման արական գործա-
 րան, որի մեջ գոյանում է ծաղկափռշին
- ողջ – 1. կենդանի, ապրող. 2. առողջ. 3. անվնաս, անխաթար.
 4. ամբողջական, բոլոր
- վայրէջ – 1. դեպի ցած իջնող՝ ձգվող. 2. թեք զառիվայր (վայրէջ
 գիծ). 3. վայրէջք

վայրէջք

–

1. դեպի վայր իջնելը.
2. վայրընթաց նանապարհ.
3. ինքնաթիռի զեպնի վրա իջնելը

բաջք

–

1. բարի կամ չար ոգի.
2. դև, սատանա

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 62

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ գրելով չ կամ ջ տառը՝ նախորդ կանոնների համաձայն.

առող...ապահություն, վեր...ացնել, գեղ..., թր...ոց, նկար...ական, առա...ավոր, չար...արվել, կան...ել, աղ...կանից, վեր...աբան, ար...աբույն, դար...նագույն, ա...ակողմ, ընդառա..., առ...ն, ա...քաբաց, վար...ական, չար...ի, մին..., առա...անալ, անվեր..., վեր...ապես, ա...լիկ, գր...աման:

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 63

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ի կամ ղ տառից հետո ի՞նչ հնչյուն է լսվում և ի՞նչ տառ է գրվում.

որջ, վերջնական, առողջարար, նկարչապուն, եղջերու, ռնգեղջյուր, վարչարարություն, աղջամուղջ, գաղջ, արջաքոթոթ, ողջունել, չղջիկ, ողջախոհ, կամուրջ, արջառ, շրջապատել, լրջություն, վերջալույս, վերջին, մարջան, տարեվերջ:

Օրինակ՝

որջ (ջ հնչյուն, ջ տառ):

Ն

ԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ 64

Արտագրեցե՛ք հետևյալ բառերը՝ լրացնելով բաց թողնված տառերը՝ փակագծերում գրելով, թե ինչպե՞ս են արտասանվում դրանք.

աչալուր..., վեր...աբան, տարեվեր..., լր...ախոհ, վեր...նական, մար...ան, ար...աբույն, ստեր...ություն, շր...ագայել, վեր...ապես, հեղաշր...ում, հաղար..., խուր...ին, կամր...ասյուն, հոր...որջել, մր...նաբույն, վեր...ին, եր...անիկ, վեր...ալույս, անր...ել (երագել):

Օրինակ՝

աչալուրջ (ջ), վերջաբան (ն):

Դու՛րս գրեցեր ընդգծված բառերը և յուրաքանչյուրի դիմաց փակագծերում գրեցե՛ք, թե՞
ր-ին հաջորդող ո՛ր տառն ինչպե՛ս է կարդաց-
վում:

Վերջին անգամ նրանց վեճը տեղի ունեցավ պարերազմի ժամանակ,
ևրբ թշնամին գրավել էր Կարսը: Գարնան արևկա օր էր, օդը վերավերում
էր **արձակ** դաշտերում և գյուղի կտուրների վրա: Մինասը մաճ էր շինում
իր բակում և միաժամանակ նայում պարտեզ արած **հորթերին**: Մեկ էլ
հանկարծ նրանք խրտնեցին և փախան դեպի այգու **խորքը**: Եվ երբ
Մինասը ելավ տեղից իմանալու, թե ինչից **արդյոք** նրանք խրտնեցին, նա
նկատեց հարևան Թորոսին, որ ինչ-որ բան էր անում ցանկապարի մոտ...:

Մինասն ավելի վիրավորվեց հարևանի արհամարհական պարաս-
խանից: Այդ **արդեն** չափազանց էր: Ինչպե՛ս թե ումից պետք է իրավունք
խնդրի. իհարկե՝ իրենից: Ու կանգնեցին դեմ դիմաց և սկսեցին ծանր
խոսքերով վիրավորել իրար: Նրանց աղմուկի վրա **անցորդները** կանգ
առան փողոցում և, վիզները երկարած, ցանկապարից նայեցին կռվող-
ներին: Կանայք սկսեցին քաշքշել ամեն մեկն իր ամուսնու փեշը և անեծքներ
ուղղել **հակառակորդի** անձին ու ցեղին: Այդ քաշքշուկը, սակայն,
հակառակորդների զայրույթն ավելի **գրգռեց**:

(Ստ. Զորյան)

Օրինակ՝ _____ **վերջին** (ջ տառ, չ հնչյուն):

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 66 Տրված արմատներով կազմեցե՛ք նոր բառեր.

աջ, առաջ, առողջ, արջ, մեջ, վերջ:

ՄԲԺՈՒԹՅՈՒՆ 67 Բացառական բառարանի օգնությամբ
սովորեցե՛ք բացատրել տրված բառերը, դրան-
ցով կազմեցե՛ք նախադասություններ.

անրջել, գաղջ, գեղջուկ, աղջամուղջ, զղջալ, մարջան, որջ, սպերջ:

Արագընդի՛ք՝ ավելացնելով փակագծերում
տրված համապատասխան բառը:

... եղբայրը՝ ..., իր ... հետ ... շատ խոչընդոտներ:

(Խրոխար, բխել, իղձ, զմրուիս, Նայկանդուիս, Վախթանգ, հաղթա-
հարել, պղպոռ, բախարակիցներ, կարմրադեղին):

Գրեցե՛ք հիևգական բառ, որոնց մեջ ր-ից հետոն ք, գ, դ, ձ, ջ տառերը կարդացվում են փ. ք, ք, ց, չ, և հիևգական բառ, որոնց մեջ ր-ից հետոն ք, գ, դ, ձ, ջ տառերն արտասանվում են ք, գ, դ, ձ, ջ:

Այդ բաներով կազմեցե՛ք նախադասու-
թյուններ:

၇-၈

Բաղաձայնից առաջ լսվող **խ** հնչյունը գրվում է **խ** փառով
հեփևյալ բառերում.

զմբուխար
թախար
թխկի
թուխար
թուխ
ժխարեւ
լախար (զախարի)
խախարեւ

խոռխար

ծախք

ծախս

կխարար

կմախք

հախճապակի

նախկին

նախնիք

նախշ(ուն)

ջախջախել

պանդուխտ

սխարոր

Վախթանգ

վախճան

վախկոտ

վխարալ

տախտակ

ուխտ

~դուխտ~ով կազմված հարուկ անունները (Շահանդուխտ, Որմիգդուխտ, Սանդուխտ և այլն)

2

Այդ ցուցակի մեջ չհիշված բառերում բաղաձայնից առաջ լսվող **խ** հնչյունը գրվում է **դ** տառով:

Օրինակ՝

սանդուղք, խեղդել, եղբայր, կողալ (փակ), կողպեք, ճեղք, աղբար, ողկույզ, բողկ, շաղկապ և այլն:

3

Բոլոր մյուս դեպքերում, որպեսզի լսվում է **խ**, գրվում է **խ** տառը, և որպեսզի լսվում է **դ**, գրվում է **դ** տառը:

Օրինակ՝

խիզախ, կախել, մատախուղ, խաղող, խեղճ և այլն:

Ստեփանյանի բառերի նշանակություններ.

ախար

– 1. հիվանդություն. 2. վարակիչ և համաճարակային հիվանդություն, ցավ

ապուխտ

– 1. շերտերով կտրած, թակած և օդում չորացրած միս (ուրեկիք). 2. խոզապուխտ

բախարակ

– Սևանի իշխան ձկան մի տեսակը

գխարոր

– կաղնու և այլ բույսերի վրա առաջացած բոժոժաճև